Prelegeri de Socialism științific

OLIVIA CLĂTICI

Puterea de stat în capitalism

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Prelegeri de Socialism științific

Lector univ. OLIVIA CLĂTICI

Puterea de stat în capitalism

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI — 1968

Prelegerea de Socialism științific publicată în această broșură este destinată studenților din universități și institute de învățămînt superior.

Cititorii sînt rugați a trimite observațiile și sugestiile lor Direcției predării științelor sociale din Ministerul Invățămîntului.

I. CARACTERUL ȘI ROLUL STATULUI IN REGIMUL POLITIC CAPITALIST

Structura economică și socială proprie orînduirii capitaliste generează un ansamblu de instituții și relații politice, un regim politic care, indiferent de formele sale concrete, exprimă trăsăturile fundamentale ale acestei societăți, dominația economică și politică a burgheziei. In capitalism, conținutul de clasă al regimului politic și al puterii de stat îl constituie dominația burgheziei. Această invariantă, avînd valabilitate generală, se manifestă, desigur, de la o țară la alta în modalități și forme concrete particulare, prezintă în fiecare caz o serie de trăsături specifice. Fiecare stat capitalist și fiecare regim politic sînt produsul unei evoluții asupra căreia își pune amprenta un complex de factori de ordin istoric, social, economic, determinînd coordonatele unei anumite și particulare situații istorice și social-politice. In fiecare țară, regimul capitalist a avut propria sa istorie, particularități proprii ale evoluției structurii de clasă, a raporturilor politice și partidelor politice, a conștiinței civice, a gradului în care masele își pot exercita drpeturile și libertățile cetățenești. Toate acestea se reflectă, în mod specific, în ansamblul vieții sociale din fiecare țară capitalistă și, în primul rînd, în întreaga activitate politică.

Fiind identice din punctul de vedere al conținutului de clasă și al esenței orînduirii sociale de care sînt generate, regimurile

politice şi statele capitaliste prezintă o mare varietate în ceea ce priveşte formele concrete cu ajutorul cărora burghezia îşi exercită dominaţia.

CARACTERUL DE CLACA AL STATULUI CAPITALIST

După cum se ştie, statul este un fenomen social-istoric, apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societăţii şi a cunoscut în decursul existenţei sale o anumită evoluţie, schimbîndu-şi conţinutul şi forma în funcţie de orînduirea socială în cadrul căreia şi-a desfăşurat activitatea, de interesele claselor sociale în mîna cărora s-a găsit puterea politică.

Teoriile sociologice şi juridice burgheze prezintă, de regulă, statul ca fiind o organizaţie a întregii societăţi, aflată în slujba tuturor cetăţenilor, situată deasupra claselor sociale şi dovedind o deplină imparţialitate în conflictele de clasă. Astfel, „Enciclopedia filozofică" italiană defineşte statul drept „organizaţia politică a societăţii" sau, într-un sens mai restrîns — după cum se exprimă autorul articolului respectiv —, „aparatul pe care o astfel de organizaţie politică îl acceptă" [1]. Enciclopedia franceză „Larousse" arată că prin stat se înţelege „o naţiune sau un grup de naţiuni organizate şi supuse unui guvern şi unor legi comune" [2]. Nu lipsesc nici teze care dau direct o interpretare idealistă fenomenului statal, care consideră că statul există numai deoarece indivizii îl gîndesc, îl construiesc în mintea lor [3]. Totodată, în lumea capitalistă au încă o largă circulaţie teoriile contractualiste, care, în diferitele lor variante, exprimă teza potrivit căreia statul reprezintă un rezultat al unei înţelegeri, al unui contract intervenit între membrii societăţii. In alte cazuri, apariţia statului este explicată prin cauze de natură spirituală, ca un produs al factorilor ce au stimulat tendinţele oamenilor spre o viaţă socială.

[1] „Enciclopedia filosofica", vol. 4, Veneţia—Roma, 1957, p. 934.

[2] „Grand Larousse encyclopédique", vol. 4, Paris, 1961, p. 733.

[3] Vezi *Georges Burdeau*, „Traité de science politique", tom. II, L'Etat, Paris, 1949, p. 8, 230.

Din această succintă exemplificare — care ar putea fi încă mult continuată, deoarece în rîndurile teoreticienilor burghezi nu s-a ajuns la o definiţie unanim acceptată a noţiunii de stat — rezultă că aceste definiţii trec sub tăcere aspecte esenţiale, ocolesc problema inegalităţilor sociale, a antagonismelor de clasă şi, în ultimă instanţă, caracterul de clasă al statului în general şi al celui capitalist în special.

Chiar acele teorii burgheze care recunosc, într-o formă sau alta, caracterul de clasă şi, în acest sens, practicarea unei activităţi coercitive de către statul capitalist, lasă în afara discuţiei problemele de fond, adică în ce scop, în interesul cărei clase este folosită puterea politică. In „Dicţionarul de ştiinţe sociale" apărut sub egida UNESCO şi care sintetizează în mare măsură concepţiile burgheze contemporane cu privire la stat se arată: „Termenul de stat desemnează o colectivitate de oameni ce trăiesc într-un teritoriu definit, organizată în aşa fel, încît minoritatea poate controla direct sau indirect, prin apelare la înţelegere sau impunîndu-se prin forţă dacă este necesar, un şir mai mare sau mai restrîns de activităţi ale acestei colectivităţi" [1]. Lăsînd la o parte faptul că nu se face nici o diferenţiere între tipurile de stat, această definiţie nu dă răspuns unei probleme fundamentale, şi anume care este poziţia statului în raport cu diferitele clase sociale.

Potrivit concepţiei marxiste, apariţia statului este un rezultat al procesului de dezvoltare a forţelor de producţie, al apariţiei proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie, a claselor sociale cu interese opuse şi a luptei de clasă. Aşa cum precizează F. Engels, *„statul nu a existat deci dintotdeauna. Au existat societăţi care au scos-o la capăt fără el, care nici idee nu aveau despre stat şi despre puterea de stat. Pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, legată în mod necesar de scindarea societăţii în clase, statul a devenit, ca urmare a acestei scindări, o necesitate"* [2].

In acest proces, aparatul de organizare şi conducere, care în comuna primitivă era efectiv în slujba maselor, s-a izolat şi s-a înstrăinat de ele. Dintr-un instrument aflat în slujba întregii

[1] „A dictionary of the social sciences", London, 1964, p. 690.

[2] *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere alese în două volume, vol. II, Bucureşti, Editura politică, 1967, ed. a III-a, p. 300.

colectivități el s-a transformat într-un aparat opus acesteia, i-a devenit străin și dușmănos. Acesta este momentul cînd statul își face intrarea pe scena istoriei. Procesul de dezvoltare a forțelor de producție a impus și anumite perfecționări în organizarea socială, a reclamat forme superioare de organizare corespunzător cerințelor noii forme pe care o îmbrăca comunitatea umană.

Apariția statului s-a impus ca o legitate socială, generată de necesitatea de a furniza clasei dominante instrumentul politic de care avea nevoie pentru consolidarea dominației sale de clasă și constrîngerea maselor exploatate. Existența unei puteri publice deosebite de masa poporului și opusă ei este trăsătura esențială caracteristică fiecărui stat presocialist. Reprezentînd o minoritate a societății, clasele exploatatoare au nevoie de un aparat cu ajutorul căruia să poată sili majoritatea populației să muncească în folosul lor și, totodată, să poată înăbuși împotrivirea celor exploatați. In aceasta rezidă de fapt însăși esența statului bazat pe existența claselor antagoniste. El este, după cum sublinia V. I. Lenin, *„organizația clasei dominante"* [1], *„un organ de dominație al unei clase anumite"* [2].

Fiind continuatorul unei forme de organizare socială anterioare, statul a preluat — și nici nu se putea altfel — asupra sa și o parte din atribuțiile acesteia. Astfel se explică faptul că în funcționarea mecanismului statal în condițiile societății bazate pe existența claselor antagoniste nu întîlnim numai activități represive, ci, în același timp, și o gamă — mai largă sau mai restrînsă, în funcție de caracterul orînduirii sociale — de activități privind organizarea și dirijarea vieții întregii societăți, menținîndu-se evident și în acest domeniu predominanța intereselor clasei care deține puterea politică.

Statul orînduirilor împărțite în clase antagoniste reprezintă prin urmare o organizație de clasă a puterii politice, întreaga sa activitate fiind în esență orientată spre apărarea și consolidarea bazelor economice ale dominației unei clase asupra altora, puterea de stat constituind instrumentul principal cu ajutorul căruia clasa dominantă își impune voința ei întregii societăți.

[1] *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 34, București, Editura politică, 1965, ed. a doua, p. 203.

[2] *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 33, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 8.

Statul burghez, generat de orînduirea capitalistă, este componenta principală a regimului politic capitalist. Din punct de vedere istoric statul capitalist a apărut pe ruinele statului feudal, în procesul revoluțiilor burgheze. Deoarece aceste revoluții nu s-au desfășurat simultan în toate țările, statele burgheze au apărut treptat, dar, în mod legic, apariția lor a fost pretutindeni condiționată de instaurarea și generalizarea relațiilor de producție capitaliste. El a luat ființă în urma unor revoluții sau mișcări de masă. Burghezia a reușit să răstoarne feudalismul și să cucerească puterea politică folosind lozinci ca: „libertate, egalitate, fraternitate", care aveau o mare putere de atracție asupra maselor, strîngîndu-le în jurul ei. Chiar și după instaurarea dictaturii sale de clasă, burghezia s-a dovedit în continuare preocupată de a menține pentru noua ordine statală aparența de „regim popular", fără caracter de clasă, situat în afara intereselor de clasă, un stat al „tuturor claselor", al „armoniei" și al „bunăstării generale". In acest scop, de cele mai multe ori, statul burghez este prezentat ca un instrument util întregii societăți, avînd drept principală misiune reglementarea relațiilor dintre cetățeni, și fără de care organismul social nu ar putea funcționa normal. Problema implică o anumită subtilitate. Ea cuprinde un sîmbure de adevăr, care se cere însă curățat de tot balastul denaturărilor burgheze. Statul capitalist este instrumentul dominației de clasă a burgheziei, dar, la o analiză superficială, el prezintă o serie de trăsături care maschează acest caracter. După cum s-a arătat orice stat îndeplinește, în mod firesc și necesar, și unele activități utile întregii societăți: conduce administrația, statornicește pe cale legislativă și juridică relațiile dintre cetățeni, asigură un anumit cadru social-economic pentru producție și pentru conviețuirea oamenilor. Chiar cele mai reacționare regimuri politice îndeplinesc unele activități inerente vieții sociale — asigură și reglementează cadrul desfășurării producției, construiesc drumuri, reglementează circulația, se îngrijesc de administrația comunală etc. In asemenea activități esența lucrurilor nu apare dintr-odată la suprafață, caracterul de clasă al activității statale nu se evidențiază de la prima vedere.

Analiza științifică a problemei care să se țină seama de faptul că statul este un fenomen suprastructural foarte complex, prezintă laturi multiple și îndeplinește activități variate, iar aces-

tea sînt determinate în mod diferit de bază, unele nemijlocit, iar altele mijlocit. Totodată, diferitele sale activități reflectă în mod diferit caracterul de clasă al statului — unele direct, deschis, chiar brutal, iar altele mai discret, mai voalat. Astfel, relațiile politice, aparatul de reprimare, partidele politice, sistemul electoral reflectă mai direct — deși fiecare într-un mod specific — caracterul de clasă al statului, fiind într-o legătură nemijlocită cu baza; alte activități, în mod deosebit cele din domeniile ideologiei și culturii — deși, evident, nu sînt lipsite de caracter de clasă — nu reflectă direct, la prima vedere acest caracter. În această categorie sînt cuprinse în general unele activități statale care reprezintă elementul de continuitate de-a lungul diferitelor orînduiri sociale. O analiză mai atentă arată însă că, aproape fără excepție, și activitățile statale enunțate mai înainte ca fiind de interes general, poartă în condițiile orînduirii capitaliste, amprenta intereselor clasei dominante. Burghezia construiește drumuri, în primul rînd acolo unde are nevoie pentru transportul materiilor prime sau al produselor, se preocupă de construcții edilitare în primul rînd în cartierele locuite de cei avuți etc. Aceste activități sînt deci marcate de limite de clasă bine conturate, urmăresc satisfacerea în primă linie a intereselor burgheziei, ale societății burgheze, menținerea și consolidarea regimului capitalist, iar faptul că statul burghez îndeplinește asemenea sarcini nu afectează caracterul său de clasă.

Adus pe scena istoriei în procesul revoluțiilor burgheze, ca principal element al suprastructurii politice a orînduirii capitaliste, statului burghez i-a revenit un rol de importanță hotărîtoare în consolidarea acestei orînduiri sociale. El a acționat asupra întregii vieți economice, social-politice și culturale, pentru a apăra, întări și extinde proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, „drepturile" clasei capitaliștilor, pentru a reprima lupta proletariatului și a celorlalte categorii sociale exploatate. Inițial această intervenție s-a manifestat prin consacrarea pe cale legislativă a privilegiilor și dominației burgheziei. Încă acum aproape două secole, Marat denunța caracterul de clasă al legislației burgheze: „Ce a cîștigat poporul de pe urma acestor reforme? — se întreba el. — Oricît de izbutite au fost

reformele, toate au fost înfăptuite exclusiv în interesul celor bogați" [1].

Statul capitalist a îndeplinit de la început și o importantă activitate economică, care, în perioada capitalismului premonopolist, a cuprins sfera legislației economice, avînd menirea să creeze cadrul legal în care să se desfășoare lupta de concurență între capitaliști, să consacre regimul muncii salariate. Ulterior, apar treptat și forme ale proprietății de stat. Ca exponent al intereselor burgheziei, statul și-a asumat asigurarea cadrului pentru desfășurarea activității ei, infrastructura economică. În general — cu anumite diferențieri de la țară la țară —, au intrat în sarcina statului: amenajarea căilor de comunicație (drumuri, poduri, căile ferate, telecomunicațiile, gospodăria comunală etc.). F. Engels sublinia că „*într-un fel sau altul, cu sau fără trusturi, în cele din urmă reprezentantul oficial al societății capitaliste, statul, este nevoit să preia conducerea producției. Necesitatea transformării în proprietate de stat apare în primul rînd la marile întreprinderi de comunicație: poșta, telegraf, căi ferate*" [2]. Deși îndeplinea o gamă largă de atribuții, activitatea statului capitalist premonopolist rămînea totuși mai puțin complexă, mai puțin diversificată în comparație cu sarcinile statului capitalist în zilele noastre.

Trecerea capitalismului în imperialism și mai ales etapa capitalismului monopolist de stat au dus la creșterea rolului statului în toate domeniile vieții social-economice, politice, științifice, tehnice, ideologice, culturale, el influențînd într-o măsură tot mai puternică procesele sociale din cadrul capitalismului. Statul ocupă o poziție centrală în sistemul capitalist, implicațiile activității statale sînt atît de ramificate, acoperă o atît de largă arie de fenomene sociale, încît statul a devenit un factor esențial în întreaga evoluție a capitalismului contemporan.

Dezvoltarea capitalismului monopolist de stat în țările capitaliste avansate a accentuat rolul statului în viața societății, a impus lărgirea și diversificarea atribuțiilor sale pe plan intern și extern, multiplicarea intervențiilor sale, directe și indirecte, în forme și modalități noi, corespunzător intereselor fundamentale

[1] Citat după *S. B. Kan*, „Istoria ideilor socialiste", București, Editura politică, 1964, p. 52—53.

[2] *K. Marx* și *F. Engels*, Opere alese în două volume, vol. II, București, Editura politică, 1967, ed. a III-a, p. 13

ale burgheziei. In condițiile capitalismului monopolist de stat are loc îmbinarea forței statului capitalist cu forța marilor monopoluri. Continuînd a fi exponentul intereselor burgheziei și ale societății burgheze în ansamblu cînd sînt în joc interesele orînduirii ca atare, statul capitalist ajuns în faza capitalismului monopolist de stat promovează în toate celelalte situații interesele burgheziei monopoliste. Aceasta nu exclude, ci, dimpotrivă, implică intervenția statului în soluționarea conflictelor generate de interesele divergente ale marilor uniuni monopoliste, exponente ale diferitelor ramuri industriale, luarea de poziție din partea statului împotriva cerințelor unei uniuni monopoliste (de exemplu, urcarea prețurilor, refuzul de a satisface unele revendicări ale muncitorilor etc.) cînd acestea contravin unor interese de ordin mai general, de fond, ale capitalului monopolist.

Din acest punct de vedere, activitatea statului capitalist nu este lipsită de aspecte contradictorii. Astfel, în anumite împrejurări, pot fi întîlnite și acțiuni statale — cu caracter limitat — care nu favorizează în mod direct interesele monopolurilor sau contravin chiar celor ale unei anumite uniuni monopoliste; alături de măsuri antimuncitorești, pot fi întîlnite și unele care dau satisfacție — într-un fel sau altul, pe calea unor compromisuri — revendicărilor clasei muncitoare. Toate acestea nu schimbă cu nimic nici esența de clasă a statului capitalist contemporan, nici caracterul lui de instrument al dominației marilor monopoluri. Ele își au explicația, pe de o parte, în fenomenele și procesele interne, particulare societății burgheze din țara respectivă — un rol important avînd în această privință forța mișcării muncitorești și democratice —, iar pe de altă parte în situația internațională, în raportul de forțe existent în acest domeniu, în cadrul căruia un loc central îl deține înrîurirea sistemului mondial socialist asupra evoluției sociale contemporane.

Manevrînd permanent cu ajutorul măsurilor legislative și economice, statul capitalist urmărește păstrarea echilibrului societății burgheze, promovează interesele burgheziei monopoliste și ale capitalismului în ansamblu, caută, în același timp, să evite o ascuțire prea accentuată a antagonismelor de clasă, care, dincolo de anumite limite, ar contribui — după părerea burgheziei — la sporirea „receptivității muncitorilor față de socialism".

Istoria societății capitaliste arată că, în anumite condiții, cercurile cele mai reacționare ale burgheziei trec la instaurarea unui regim de dictatură deschisă, fățișă, lichidează instituțiile reprezentative sau le golesc de orice conținut democratic, pun în afara legii partidele și organizațiile politice democratice, restring considerabil sau desființează total libertățile cetățenești. Perioada următoare primului război mondial a generat în unele țări capitaliste cel mai reacționar regim politic cunoscut pînă în prezent în istorie — fascismul. Dictatura fascistă a fost instaurată pentru prima dată în Italia, în 1922, și a atins formele cele mai brutale în Germania, după 1933. Fascismul a rămas în istoria omenirii ca una dintre cele mai întunecate perioade, cînd a fost dezlănțuit cel mai pustiitor război din istorie, au fost asasinați în mod bestial milioane de oameni.

Fascismul reprezintă dictatura fățișă, teroristă a celor mai reacționare vîrfuri ale capitalului financiar, caracterizată prin folosirea unor metode violente, teroriste în viața politică, lichidarea libertăților democratice, prigonirea sîngeroasă a mișcării muncitorești. Dictatura fascistă lichidează organele reprezentative sau denaturează complet conținutul lor, reducîndu-le la o existență pur formală, desființează drepturile constituționale, interzice partidele și organizațiile politice — începînd cu cele muncitorești. Pe plan extern, fascismul duce o politică agresivă, dezlănțuie războaie de jaf și cotropire împotriva altor popoare și, în primul rînd, împotriva statelor socialiste. De regulă dictaturile fasciste sînt rezultatul unor lovituri de stat, al încălcării flagrante, brutale a constituției și a celorlalte legi. Dictatura fascistă demonstrează, în ultimă analiză, slăbiciunile regimului politic burghez, incapacitatea burgheziei de a menține puterea și a conduce statul cu ajutorul metodelor sale tradiționale, izolarea și teama ei de mase, necesitatea de a recurge la mijloace extreme pentru a-și menține dominația.

Regimuri fasciste se mai mențin în prezent în Spania și Portugalia, unde cercurile guvernante depun eforturi pentru a camufla caracterul reacționar al puterii de stat, promovînd unele forme liberaliste hibride. O recrudescență a elementelor de extremă dreaptă, revanșarde și fascizante se constată și în Republica Federală a Germaniei, unde Partidul Național-Democrat, partid în al cărui program pot fi detectate numeroase poziții și idei larg propovăduite, la timpul său, de hitlerism, — a obținut în alegerile

ce au avut loc în ultimii doi ani un număr crescînd de voturi, ceea ce a provocat îngrijorare și vii proteste în rîndurile opiniei publice atît din R.F.G., cît și din alte țări. Acțiuni ale unor grupuri cu caracter fascist au avut loc și în Franța, în perioada anului 1958, cînd a fost declanșat un putsch militarist în Algeria și au fost comise o serie de acte teroriste. Poporul francez, manifestîndu-și puternic atașamentul față de tradițiile democratice, a respins energic tentativele fasciste, unindu-se în lupta pentru apărarea libertăților cetățenești. In S.U.A. activează, avînd sprijinul celor mai reacționare cercuri monopoliste, unele organizații de extremă dreaptă, teroriste, de tip fascist (Ku-Klux-Klan, Minuteman ș.a.). Tendințe spre un regim de restrîngere sau suprimare a libertăților cetățenești mai apar — într-o formă sau alta — și în alte țări capitaliste.

Deși fascismul, ca regim politic și ca ideologie a primit lovituri nimicitoare din partea popoarelor în anii și în urma celui de-al doilea război mondial, pericolul fascist nu poate fi considerat pe deplin lichidat, rămășițe ale fascismului continuă să acționeze, încearcă regrupări de forțe, ceea ce impune menținerea vigilenței popoarelor. Faptele confirmă că există și în zilele noastre primejdia instaurării unor dictaturi de tip fascist, chiar dacă formele și metodele folosite sînt altele decît cele din trecut, căutînd să se adapteze noilor condiții istorice.

FUNCȚIILE STATULUI CAPITALIST CONTEMPORAN

Conținutul, esența de clasă a statului burghez contemporan se reflectă în funcțiile pe care le îndeplinește pe plan intern și pe plan extern.

Pentru abordarea acestei probleme se impune clarificarea noțiunii de funcție a statului capitalist. In literatura social-politică occidentală nu există un corespondent al acestei noțiuni, deoarece majoritatea sociologilor și juriștilor folosesc termenul de „funcție" pentru a clasifica activitățile statale potrivit domeniului în care ele se desfășoară — funcție legislativă, funcție executivă, funcție juridică — (M. Duverger, Pierre Lalumière, F. A. Ogg) sau noțiunea de „funcție" este utilizată ca sinonimă cu

cea de „activitate", de exemplu „creșterea funcțiilor economice" (Raymond Aron).

In concepția marxistă funcțiile statului sînt abordate în directă legătură cu esența acestuia, de unde decurg sarcinile și atribuțiile pe care statul le îndeplinește. In acest sens, pot fi considerate funcții acele activități fundamentale prin care statul capitalist își exercită atribuțiile ce derivă obiectiv din esența lui, activități în care își găsesc expresia concentrată interesele și scopurile clasei dominante, ale burgheziei. Aceste funcții exprimă natura socială și menirea istorică a statului capitalist, indică direcțiile principale ale activității sale ca organizație politică specifică orînduirii capitaliste.

Fără a epuiza aici toate aspectele teoretice ale problemei, funcțiile statului capitalist pot fi enunțate, în linii generale, în felul următor — pe plan intern: a) apărarea rînduielilor sociale burgheze și reprimarea mișcării muncitorești și democratice; b) menținerea și consolidarea bazei economice a capitalismului; c) influențarea conștiinței oamenilor muncii prin răspîndirea cu mijloacele statului a ideologiei și culturii burgheze; pe plan extern: a) apărarea și promovarea intereselor burgheziei în relațiile diplomatice, economice, politice, culturale cu celelalte state; b) o funcție militară care, de la caz la caz, se traduce în apărarea statului, a suveranității și independenței sale împotriva unor eventuale atacuri din afară sau în promovarea unei politici militariste agresive corespunzător orientării grupului burgheziei monopoliste care deține puterea.

Funcțiile statului sînt strîns legate între ele, se presupun și se completează reciproc; prin fiecare dintre ele se realizează esența de clasă a statului burghez. Funcția represivă reflectă în mod mai direct, mai nemijlocit caracterul și esența statului capitalist, chiar dacă formele și metodele ei de manifestare sînt în prezent mai abile, mai voalate, fără a implica neapărat folosirea armelor și reprimarea sîngeroasă. Totodată este necesar să se țină seama că în diferite țări, în diferite perioade, aceste funcții îmbracă aspecte specifice, extinderea lor poate fi mai mare sau mai mică, trec pe primul plan cînd unele, cînd altele. In cazul instaurării unui regim de tip fascist, de exemplu, funcția de reprimare ocupă primul plan, își subordonează și alte activități ale statului, se

ajunge la desființarea drepturilor și libertăților cetățenești, dar, bineînțeles, fără ca celelalte funcții statale să fie anulate.

Funcția represivă a statului capitalist este îndreptată în principal împotriva mișcării revoluționare a clasei muncitoare și a partidelor sale politice, împotriva celorlalte mișcări și organizații democratice. Intensitatea și formele concrete de manifestare a acestei funcții variază de la țară la țară în funcție de specificul regimului politic. Pentru exercitarea ei statul burghez întreține un aparat și instituții specializate — poliție, jandarmerie, armată, justiție, închisori etc. Aparatul represiv, ca de altfel întreg aparatul polițienesc birocratic al statului burghez, prezintă în ultimul timp o tendință puternică de creștere.

În ideologia burgheză este mult vehiculată teza potrivit căreia statul capitalist ar îndeplini un rol de „arbitru imparțial" între clase și ar reprezenta interesele întregii societăți, deși, de cele mai multe ori, nici exponenții acestei teorii nu pot ignora total realitatea și nu pot evita cel puțin unele inconsecvențe. Ni se par sintetice și semnificative, din acest punct de vedere, afirmațiile cuprinse într-o teză de doctorat susținută la Facultatea de drept din Caen, a cărei autoare Geneviève Camus, scrie: „... rolul puterii este tocmai acela de a arbitra între clase, pentru ca eventuala lor ciocnire să nu dăuneze statului de o manieră ireparabilă. Dar noi vom adăuga că statul democratic ... îndeplinește acest rol de arbitru nu în favoarea unei clase, ci păstrînd balanța egală între clase (atît cît se poate) în interesul părții celei mai numeroase"[1]. Precizarea „atît cît se poate", adică fără a leza interesele capitalismului, lămurește complet lucrurile, arată că nici apărătorii societății burgheze nu pot merge pînă la capăt în susținerea fără anumite rezerve a pretinsei imparțialități a statului capitalist.

Că puterea capitalismului monopolist de stat nu se situează deasupra claselor o dovedesc legile antimuncitorești și antigrevă existente în diferite țări, intervenția tot mai frecventă a statului în conflictele de muncă pentru a impune — de cele mai multe ori — în numele unor „interese de stat" — soluționarea lor în favoarea monopolurilor.

Funcția economică a statului burghez se manifestă prin activitatea de organizare și coordonare pe care el o desfășoară în

[1] G. Camus „L'Etat de nécessité en démocratie", Paris, 1965, p. 247.

prezent în toate sectoarele vieții economice. Amploarea activității economice a statului capitalist constituie obiectul unor largi dezbateri în lumea burgheză, conturează diferite poziții și puncte de vedere ale teoreticienilor și oamenilor politici burghezi, unii susținînd extinderea atribuțiilor economice ale statului capitalist, alții pledînd pentru restrîngerea lor. Indiferent însă de aceste opțiuni și de motivele politice și economice care le determină, extinderea atribuțiilor statului capitalist contemporan în domeniul economiei constituie un fenomen obiectiv, o realitate unanim recunoscută.

În cadrul activității sale economice, statul capitalist contemporan îndeplinește o serie de atribuții esențiale, fundamentale, cu repercusiuni asupra evoluției întregii societăți burgheze. În cele mai multe dintre principalele state capitaliste s-a dezvoltat un sector al proprietății de stat în economie, în cadrul căruia, sub diferite forme, statul este proprietar și organizator al producției. În același timp, exprimînd interesele burgheziei, statul urmărește o dirijare a economiei, folosește diverse sisteme de planificare. În vederea exercitării atribuțiilor statale în acest domeniu, au fost create în unele țări capitaliste organisme guvernamentale (ministere ale economiei, organe de planificare, comitete sau consilii economice etc.), avînd loc astfel — sub diferite forme — o instituționalizare a intervenției statului în economie. De asemenea, statul achiziționează o mare parte din producția națională, finanțează și dirijează activitatea de cercetare științifică, pregătește cadrele de specialiști etc.

Ponderea tot mai mare pe care o ocupă în preocupările guvernamentale activitatea de cercetare științifică reflectă repercusiunile adînci și multilaterale ale revoluției științifice și tehnice contemporane asupra evoluției sociale, precum și faptul că cheltuielile deosebit de mari pe care le solicită în prezent cercetările științifice depășesc chiar și posibilitățile marilor uniuni monopoliste sau acestea nu sînt interesate să le facă și atunci este necesar a fi angajată în acest domeniu forța economică și financiară a statului.

[1] În mesajul său din ianuarie 1966, președintele S.U.A. Lyndon Johnson, se referea la necesitatea de a se adopta de către Congres măsuri care să dea posibilitatea de a acționa în mod „eficient în cazul unor greve care „ amenință să aducă prejudicii ireparabile intereselor naționale".

Nu este singurul caz cînd burghezia prezintă lucrurile într-o manieră asemănătoare. De obicei, ea își maschează intențiile prezentînd interesele ei specifice de clasă ca reprezentînd, chipurile, interesele întregii societăți.

Dacă, de pildă, în Statele Unite în urmă cu 10 ani statul finanța 1/3 din cercetarea științifică, iar monopolurile 2/3, în prezent raportul s-a inversat, statul fiind acela care finanțează 2/3 din cercetarea științifică. Dar de pe urma creșterii finanțării de către stat a cercetării științifice profită în primul rînd tot marile monopoluri, întrucît, prin diverse sisteme de contractare, ele efectuează un mare volum de cercetări, beneficiind uneori de rezultatele acestora în proporție de 90%.

Activitatea statului capitalist de dirijare a economiei se deosebește în mod esențial, prin însăși natura sa, de funcția economică-organizatorică a statului socialist, deoarece finalitatea ei o constituie nu rezolvarea intereselor întregii societăți, ci menținerea relațiilor sociale capitaliste, promovarea intereselor burgheziei, ale monopolurilor. Mecanismul spontan de impulsionare a creșterii economice, concurența pe plan național și internațional nu mai pot asigura funcționarea în condiții normale a economiei capitaliste, în care scop este folosită în mod tot mai frecvent și în modalități tot mai diferite intervenția statului în economie. Această intervenție, acționînd atît în domeniul investițiilor, al producției și reproducției capitaliste, cît și în domeniul regimului de salarizare, al conflictelor de muncă etc., urmărește, în ultimă instanță, promovarea intereselor capitalului monopolist.

Activitatea economică a statului capitalist se soldează uneori cu efecte pozitive pentru ansamblul economiei, se pot evita sau amîna anumite fenomene de criză, se poate realiza o creștere a economiei de care, într-o anumită măsură, să profite și clasa muncitoare. Dar, cu toată intervenția masivă a statului în economie, instabilitatea economiei capitaliste, predispoziția ei la crize continuă să rămînă pe mai departe trăsături esențiale ale acesteia; statul nu poate soluționa contradicțiile esențiale, consecințele crizei generale a acestui sistem, nu poate schimba soarta ireversibilă a capitalismului ca orînduire istoricește perimată. Intervenția statului în economie reprezintă, într-un anumit sens, tocmai o dovadă a perimării relațiilor de producție capitaliste, o etapă în evoluția legică spre trecerea mijloacelor de producție în proprietatea întregii societăți. Asumarea unor sarcini economice tot mai complexe de către stat adîncește unele dintre vechile contradicții ale capitalismului și generează alte noi contradicții. Marile monopoluri caută să pună organele economice instituționale de stat în afara controlului instituțiilor reprezentative, ceea ce

comportă un pericol grav, care alimentează tendințele antidemocratice și, în același timp, plasează tot mai mult activitatea economică, conducerea ei în centrul dezbaterilor opiniei publice și al conflictelor politice.

Statul capitalist nu se situează —și nici nu s-ar putea situa — pe o poziție de neutralitate nici în problemele culturii, ci constituie un factor tot mai activ în acest domeniu, atît direct, prin atribuțiile sale legislative și instituțiile statale cu caracter cultural, cît și prin mijloacele de influențare indirectă a vieții culturale, științifice și a creației artistice. In general, prin organele sale specializate, statul capitalist finanțează și stimulează activitatea ideologică și culturală de răspîndire a ideilor și concepțiilor burgheze.

Politica statului capitalist în domeniul culturii prezintă de asemenea aspecte deosebit de contradictorii. Actuala revoluție științifică și tehnică a determinat pe plan mondial o mare preocupare a organelor statale pentru dezvoltarea învățămîntului și culturii, pentru calificarea muncitorilor, a cadrelor tehnice și de conducere, ceea ce influențează pozitiv răspîndirea cunoștințelor științifice și culturale în mase, chiar dacă, prin preocuparea pentru aceste probleme, burghezia nu are în vedere decît pregătirea forței de muncă la nivelul cerințelor producției contemporane. In același timp, o anumită conjunctură, economică sau politică, poate provoca diminuarea preocupărilor statale pentru activitatea culturală, reducerea fondurilor alocate învățămîntului și culturii, înmulțirea barierelor ridicate în fața dorinței de a se instrui a tineretului. In general, în majoritatea țărilor capitaliste dezvoltate, fondurile alocate, de exemplu, învățămîntului sînt cu totul în urma celor destinate înarmărilor și insuficiente dacă le raportăm la cerințele revoluției tehnico-științifice contemporane.

Statul capitalist este de multe ori — direct, parțial sau indirect — el însuși proprietarul unor instituții culturale, organe de presă, societăți de radioteleviziune etc. El influențează într-o măsură hotărîtoare conținutul de idei al învățămîntului, presei, programelor de radio și televiziune, al manifestărilor culturale. Societatea burgheză proclamă libertatea de creație, de gîndire, de afirmare a ideilor și există în țările capitaliste, într-adevăr, o mare varietate de tendințe și orientări în cultură, știință și artă. Dar atunci cînd ele tind să iasă din cadrul prescris de interesele burgheziei, să depășească — după cum se exprimă unii autori — „regulile

jocului", statul intervine direct sau indirect — uneori chiar cu brutalitate — pentru a anihila influența ideilor care contravin esenței și intereselor capitalismului, de cele mai multe ori pentru a împiedica exprimarea și difuzarea unor idei progresiste. De regulă, nici nu este necesară intervenția statală pentru a imprima un anumit conținut producției culturale; „soluția" o realizează înșiși producătorii, care știu din proprie experiență ce „se vinde" și ce nu, sau pur și simplu poziția lor de clasă le impune o anumită orientare în problemele politice-ideologice. Dependența creației culturale de „sacul cu bani" acționează ca un mijloc eficient de selectare a producției ideologice-culturale. Folosirea mijloacelor de care dispune statul pentru răspîndirea culturii constituie astfel și un teren pe care se desfășoară lupta de clasă. Monopolurile caută să-și subordoneze tot mai mult aceste mijloace, să le imprime un conținut de idei corespunzător intereselor lor, iar masele populare și elementele progresiste din rîndurile oamenilor de cultură luptă atît pentru democratizarea regimului de funcționare al acestor instituții, cît și a conținutului de idei pe care le răspîndesc.

Activitatea economică a statului capitalist se extinde și pe plan extern, mai ales în condițiile actuale, cînd relațiile internaționale au devenit un important sector al vieții economice. In acest domeniu, statul apără interesele monopolurilor, în condițiile luptei de concurență tot mai ascuțite dintre marile uniuni monopoliste pe arena internațională, adoptă măsuri pentru protejarea producției naționale și mărirea competitivității ei pe piața mondială. De asemenea, statele burgheze acționează pentru menținerea avantajelor de care s-au bucurat monopolurile în relațiile cu fostele colonii, ceea ce contribuie la adîncirea decalajului economic dintre statele capitaliste dezvoltate și țările în curs de dezvoltare.

Funcțiile externe ale statului capitalist se manifestă în mod diferențiat de la țară la țară, întrucît politica externă este rezultanta unui complex de factori în care un loc important îl ocupă raportul forțelor de clasă pe plan intern. Politica externă depinde de interesele marilor monopoluri, de presiunea pe care o exercită mișcarea muncitorească și democratică asupra guvernului, de orientarea grupului burgheziei care se află la putere, de o serie de tradiții etc., precum și de raportul de forțe existent pe arena mondială. Conjunctura internațională în care este circumscrisă

imprimă inevitabil politicii externe a fiecărui stat o serie de particularități ; influența sistemului mondial socialist, prăbușirea sistemului colonial, creșterea mișcării muncitorești etc. sînt în prezent factori care acționează asupra acestei politici. Iată de ce politica externă a statelor capitaliste nu poate fi tratată în bloc, nediferențiat. Unele manifestă o tot mai evidentă accentuare a trăsăturilor reacționare (în special S.U.A.), în timp ce altele promovează o linie mai realistă în politica mondială, caută căi mai moderate pentru soluționarea problemelor internaționale litigioase, pentru dezvoltarea pe arena mondială a unor relații normale de colaborare și cooperare.

Capitalismul monopolist cuprinde în sine, ca o legitate, tendința spre agresiune, spre nesocotirea drepturilor și independenței altor popoare, spre rezolvarea cu ajutorul forței a problemelor internaționale litigioase. Dar, în condițiile actuale, acestor tendințe agresive li se opun forțe sociale și politice de care imperialismul nu poate să nu țină seama. De aceea politica principalelor state imperialiste prezintă aspecte contradictorii, manifestările agresive alternînd cu perioade cînd este promovată o politică mai realistă. Forțele agresive ale capitalismului folosesc orice conjunctură, orice slăbire a vigilenței forțelor democratice pentru a încerca să-și impună voința de dominare, pentru a pune în pericol pacea lumii. Experiența perioadei postbelice demonstrează o anumită consecvență a politicii cercurilor imperialiste agresive, care au elaborat o anumită strategie a politicii lor mondiale, că au planuri gata pregătite pentru a interveni în oricare parte a globului în momentul pe care l-ar socoti oportun, pentru a declanșa oricînd un conflict armat. Nu e vorba aici numai de agresiuni directe ale puterilor imperialiste, ci și de o serie de acțiuni de învrăjbire a popoarelor, de ațîțare a unora împotriva altora, pentru a profita de situația de încordare creată și a-și consolida dominația asupra diferitelor regiuni ale globului, metodă folosită de-a lungul deceniilor de statele imperialiste, de reacțiunea mondială.

Cercurile imperialiste agresive și în primul rînd cele din S.U.A. au dovedit dintotdeauna — și azi mai mult ca oricînd — o mare ipocrizie în întreaga lor politică externă ; folosind orice mijloace, inclusiv forța armată, pentru promovarea intereselor lor de clasă și a instaurării dominației lor asupra lumii, exponenții acestei politici, urmărind inducerea în eroare a maselor din propria lor țară și a opiniei publice mondiale, o prezintă ca inspirată de

idealurile nobile ale păcii, libertăţii şi democraţiei, de grija pentru soarta omenirii. Discrepanţa flagrantă dintre asemenea afirmaţii şi faptele concrete — comploturi şi agresiuni armate împotriva altor popoare şi mai ales agresiunea S.U.A. în Vietnam — arată o dată mai mult necesitatea acţiunilor energice şi unite ale tuturor forţelor iubitoare de pace, ale tuturor popoarelor pentru a zădărnici planurile agresive ale cercurilor imperialiste.

Accentuarea complexităţii funcţiilor statului capitalist în condiţiile contemporane, departe de a îngusta sau elimina lupta de clasă, duce la adîncirea acesteia, la desfăşurarea ei în forme noi, mai complexe şi mai diferenţiate. Ea constituie în continuare fundalul pe care se desfăşoară viaţa social-politică a societăţii burgheze. Capitalismul monopolist de stat, creînd premisele materiale ale socialismului, determină în mod obiectiv, prin contradicţiile economice şi sociale pe care le generează, dezvoltarea forţelor antimonopoliste şi în primul rînd a luptei revoluţionare a clasei muncitoare. Fiecare din sectoarele de activitate ale statului devine arena unor acute conflicte între forţele sociale opuse, precum şi între diferitele grupuri ale burgheziei pentru deţinerea şi exercitarea puterii politice. Măsura în care cîştigă teren una sau alta din cele două tendinţe — reacţionară sau progresistă — depinde de un întreg complex de factori : raportul intern al forţelor de clasă, tradiţiile democratice existente, conjunctura internaţională etc.

MECANISMUL EXERCITĂRII PUTERII DE STAT ÎN CAPITALISM

Formele concrete, mecanismul de exercitare a puterii prezintă în fiecare stat capitalist trăsături proprii, specifice, modalităţi de manifestare uneori unice în felul lor.

Puterea politică se exercită în condiţiile capitalismului printr-un mecanism complex, cuprinzînd o serie de instituţii statale cum sînt : parlamentul, consiliul de miniştri, preşedintele republicii, monarhia în unele cazuri etc.

De regulă, constituţiile burgheze pun la baza funcţionării mecanismului statal principiul separării puterilor în putere legislativă (deţinută de organele reprezentative alese), puterea executivă (guvernul desemnat de parlament, preşedintele republicii etc.) şi puterea judecătorească (deţinută de organe statale specializate în

acest domeniu). De fapt, în fiecare organizare politică a societăţii, puterea de stat este unică, exprimînd dominaţia exclusivă şi indivizibilă a clasei sau claselor stăpînitoare. Organele statului — aparatul său — au, desigur, o anumită structură internă, realizează în cadrul lor şi potrivit unor anumite criterii, o repartizare a competenţelor. Dar în esenţă această „separare a puterilor de stat" nu constituie, după cum sublinia K. Marx, — şi cum confirmă viaţa politică din ţările capitaliste —, decît o diviziune obişnuită a muncii aplicată în domeniul aparatului de stat, fără a duce, în nici un caz, la o „separare", la o „împărţire"" a puterii clasei dominante, ci se referă — atunci cînd este practicată — numai la o reglementare a formelor şi metodelor de exercitare a acestei puteri. Din punct de vedere istoric, promovarea principiului separării puterilor în stat şi instituţionalizarea lui au avut iniţial, în perioada luptei antifeudale a burgheziei, un caracter progresist, fiind menite să submineze autocratismul absolut, drepturile ereditare pe care şi le aroga nobilimea. Ulterior însă, teoriile politice burgheze au folosit acest principiu şi îl folosesc încă pentru a camufla caracterul de clasă al statului capitalist, esenţa unică a puterii de stat.

Tradiţiile democraţiei burgheze acordă o mare importanţă parlamentului, căruia îi atribuie puterea legislativă şi preponderenţă în relaţiile cu puterea executivă. În perioada luptei antifeudale, parlamentarismul s-a dezvoltat ca un instrument de limitare a puterii monarhiei, de promovare a intereselor economice şi politice ale burgheziei, şi, în linii mari, apariţia acestei instituţii coincide în timp cu ascensiunea societăţii capitaliste. Sistemul parlamentar s-a dovedit corespunzător în cel mai înalt grad intereselor de ansamblu ale burgheziei, deoarece oferă posibilitatea reprezentării tuturor grupurilor de interese din rîndurile ei şi în acelaşi timp, ca instituţie politică alcătuită, de regulă, din deputaţi aleşi, creează iluzia unei largi democraţii. Treptat însă şi mai ales o dată cu trecerea capitalismului în stadiul său monopolist, atribuţiile parlamentului — în special caracterul său reprezentativ — încep să jeneze exercitarea puterii de către marile monopoluri, care urmăresc să-şi impună nestingherit voinţa. Se manifestă astfel tendinţa — accentuată în ultimele decenii — de a hărăzi un caracter tot mai formal activităţii parlamentare, de a o lipsi de orice rol hotărîtor — chiar în ce priveşte dezbaterea şi adoptarea legilor — şi de a trece tot mai mult autoritatea şi

pîrghiile deciziilor politice asupra puterii executive (guvernul, șeful statului). In diferite state capitaliste a devenit curentă practica dizolvării parlamentului dictată de interesele cercurilor guvernamentale, modificarea prevederilor constituționale — uneori adoptarea de noi constituții — pentru a se atribui prerogative și drepturi lărgite, în unele cazuri discreționare, șefului statului sau guvernului, adoptarea unor „legi excepționale" în virtutea cărora guvernul are posibilitatea ca, după aprecierea sa, să treacă în orice moment la suspendarea constituției sau a unora din prevederile acesteia, la instaurarea unui regim autoritar, la măsuri de reprimare a organizațiilor muncitorești și democratice etc. Trecutul istoric nu prea îndepărtat confirmă că vîrfurile marelui capital monopolist, cînd consideră că interesele lor sînt serios amenințate, nu ezită să renunțe la mijloacele tradiționale de guvernare, să-și impună dictatura fățișă, teroristă, să lichideze în fapt, nu numai formal, instituțiile reprezentative, libertățile democratice.

Mecanismul exercitării puterii, al adoptării deciziilor politice, raportul dintre puterea legislativă, executivă și judecătorească sînt diferite de la țară la țară, în funcție de condițiile istorice concrete, de raportul forțelor de clasă în fiecare din ele. Forma de guvernămînt — republică sau monarhie — nu modifică esența puterii politice și nu influentează decît unele aspecte ale exercitării ei. Varietatea modalităților în funcționarea statului capitalist se referă la ierarhia diferitelor organe ale puterii și la relațiile dintre acestea, fapt ce are implicații asupra tehnicilor guvernamentale, și, totodată, afectează în mod direct drepturile și libertățile cetățenești.

Indiferent însă de aceste deosebiri, tendințele enunțate mai sus se manifestă — într-un grad sau altul — ca trăsături caracteristice ale sistemului politic burghez. Este concludentă în această privință chiar și o succintă trecere în revistă a mecanismului statal existent în unele dintre principalele țări capitaliste.

Astfel, potrivit sistemului parlamentar britanic (statornicit în Anglia și extins ulterior — în liniile sale esențiale — în Canada, Australia, Noua Zeelandă, Țările Scandinave) puterea legislativă aparține — cel puțin formal — parlamentului alcătuit din Camera Comunelor și Camera Lorzilor. Cel mai important act parlamentar îl constituie citirea mesajului tronului la deschiderea unei noi legislaturi. Mesajul este redactat însă de guvern și cuprinde expunerea programului pe care acesta îl propune.

Membrii Camerei Comunelor sînt aleși prin vot universal și direct, iar guvernul se constituie din deputați ai partidului majoritar *. In ceea ce privește mecanismul de vot în Camera Comunelor deputații votează de regulă potrivit directivelor partidului lor ceea ce conferă de fapt guvernului, care deține majoritatea mandatelor, puteri nelimitate. Deși parlamentul își păstrează, formal, atribuțiile (votează bugetele, propune și adoptă legi, desemnează miniștrii) rolul său se reduce de fapt la a fi un instrument al guvernului; în ultima perioadă inițiativa legislativă aparține aproape în exclusivitate guvernului, cazurile unor legi de proveniență neguvernamentală fiind tot mai rare. Guvernul deține în mod practic rolul principal în funcționarea mecanismului statal. Primul ministru dispune de toate prerogativele, are dreptul să dizolve Camera Comunelor cînd nu se mai bucură de o majoritate stabilă etc. In Camera Lorzilor locurile se moștenesc sau se obțin prin titlurile nobiliare acordate de monarhie sau de primul ministru. Rolul Camerei Lorzilor, vestigiu al puterii feudale, s-a redus treptat, ajungînd în prezent să aibă mai mult funcția unui organ de înregistrare, fără a putea influența în mod hotărîtor politica guvernului.

In viața politică a Angliei, un rol important îl au organizațiile sindicale, care constituie de fapt baza electorală a partidului laburist. De asemenea cercurile guvernamentale sînt nevoite să țină seama de atașamentul maselor față de tradițiile democratice. De aceea aceste cercuri manifestă, de regulă, grijă față de caracterul legal, constituțional al actelor lor **.

In sistemul parlamentar american (existent în Statele Unite ale Americii și extins în majoritatea țărilor latino-americane) puterea este deținută, potrivit constituției, de Președinte, de Con-

* In competiția electorală intră în mod direct cele două principale partide politice — partidul conservator și partidul laburist — care se succed periodic la guvern. Partidul liberal din Anglia, chiar dacă obține un număr de locuri în parlament, nu reprezintă o forță politică importantă decît în condițiile cînd majoritatea partidului guvernamental e foarte slabă și deputații liberali pot juca un anumit rol prin voturile lor.

** In Anglia organizarea puterii nu este codificată de o constituție propriu zisă, ci există un ansamblu de legi, începînd cu Marea Chartă din 1215, care pot fi modificate de guvern (dar acest lucru se întîmplă destul de rar). Ca atare se mențin încă în vigoare legi total depășite, anacronice, a căror abolire este deseori cerută de elementele progresiste. Viața politică în Anglia se desfășoară în general sub semnul unui anumit conservatorism.

gres (format din Camera Reprezentanţilor şi Senat) şi de Curtea Supremă*. Preşedintele este ales odată la 4 ani, şi îi sînt conferite drepturi deosebit de largi. El este şi şeful guvernului, numeşte şi revocă miniştrii, tratează cu celelalte state şi încheie tratate de alianţă sau comerţ, este şeful suprem al armatei, are dreptul de graţiere. Prerogativele prevăzute de constituţie sînt însă de multe ori depăşite în exercitarea mandatului prezidenţial, ajungîndu-se la situaţia cînd preşedintele este cel ce hotărăşte în probleme de politică externă şi în problemele păcii şi ale războiului. Congresul nu are putere de control asupra guvernului, nu-l poate revoca pe preşedinte sau pe miniştri. Nici preşedintele nu poate dizolva Congresul, dar el poate opune „veto-ul" său măsurilor preconizate de Congres. In acelaşi timp, preşedintele depinde într-o măsură destul de mare de senat întrucît o lege nevotată de acesta nu are putere de acţiune. Domeniul în care Congresul are drepturi mai mari e cel bugetar, avînd posibilitatea să refuze bugetele propuse de preşedinte. Asemenea cazuri nu s-au ivit însă şi chiar bugetele militare mereu sporite solicitate de preşedintele L. Johnson pentru continuarea războiului din Vietnam, deşi criticate, au fost fără excepţie aprobate de Congres.

Raporturile dintre Congres şi preşedinte sînt destul de slabe, în practică ajungîndu-se uneori la situaţia curioasă cînd, deoarece membrii Camerei Reprezentanţilor se aleg la 2 ani, iar preşedintele la 4 ani, un preşedinte democrat guvernează avînd în Congres o majoritate republicană sau invers. Mecanismul statal funcţionează în continuare în acest mod fără greutăţi deosebite. Aceasta se explică atît prin deosebirile programatice neînsemnate dintre cele două partide — democrat şi republican —, care exprimă interesele comune ale marilor monopoluri, cît şi prin rolul secundar pe care-l joacă Congresul în raport cu puterea preziden-

---

* Camera Reprezentanţilor are 435 membri care se aleg la doi ani proporţional cu numărul locuitorilor, iar Senatul e format din reprezentanţii statelor, cîte 2 de fiecare stat. Meseria de deputat sau senator e în Statele Unite o afacere deosebit de rentabilă. Membrii ambelor camere primesc o indemnizaţie anuală de 12 500 dolari plus 2 500 pentru cheltuieli de reprezentare şi sînt scutiţi de impozite. In plus mai pot primi o sumă considerabilă pentru acoperirea cheltuielilor legate de exercitarea mandatului (angajare a unei secretare de pildă). Pentru ca nici aceste sume să nu iasă din familie deputaţii au obiceiul să angajeze pe aceste posturi soţiile sau fiicele. Presa a relatat numeroase scandaluri legate de acest procedeu, întrucît adesea banii erau încasaţi fără ca cineva să presteze munca respectivă.

ţială. Curtea Supremă şi tribunalele federale ale statelor controlează constituţionalitatea actelor guvernamentale şi joacă un rol destul de important în viaţa politică americană *.

In cadrul diferitelor forme în care funcţionează sistemul parlamentar burghez mai poate fi amintit cel existent în Elveţia şi aplicat numai în această ţară (el a fost parţial în vigoare şi în Uruguay pînă în 1967, cînd s-a trecut la regimul prezidenţial) **. Specificul elveţian constă în îmbinarea unor elemente de democraţie reprezentativă cu o democraţie directă (votarea unor chestiuni prin adunări ale cetăţenilor organizate pe cantoane).

Unele particularităţi prezintă mecanismul statal în Franţa, ţară cu vechi tradiţii democratice. Constituţia adoptată la 28 septembrie 1958 a introdus modificări în structura regimului şi în funcţionarea lui, stabilind următoarea ordine ierarhică a organelor guvernamentale : preşedintele Republicii, Consiliul de Miniştri, Parlamentul, Consiliul constituţional, Inalta Curte de Justiţie, Consiliul economic şi social (organ consultativ), atribuind astfel în primul rînd un rol şi drepturi deosebite preşedintelui Republicii ***. El numeşte pe primul ministru, pe miniştri, precum şi principalii funcţionari civili şi militari. Preşedintele comunică cu cele două Adunări ale parlamentului (Adunarea Naţională şi Senatul) prin mesaje care nu sînt supuse dezbaterii. Ordinea de zi a lucrărilor parlamentare este, de regulă, fixată de guvern şi se acordă prioritate propunerilor de legi care aparţin acestuia. Atribuţiile legislative ale parlamentului sînt mult restrînse, el fiind, de asemenea, lipsit de iniţiativă în problemele bugetare, iar dreptul său de control asupra cheltuielilor din fondurile publice este limitat. Este prevăzută o procedură de votare în bloc a

---

* Cetăţenii Statelor Unite se bucură de anumite drepturi electorale şi cetăţeneşti. Este specific însă faptul că Constituţia S.U.A. nu prevede în mod expres care sînt aceste drepturi şi libertăţi, ci consideră problema rezolvată printr-o referire — în preambul — la Declaraţia de independenţă ; în cea mai mare parte constituţia americană se ocupă de problema tehnicilor guvernamentale, a relaţiilor dintre diferitele organe ale exercitării puterii.

** Elveţia este o republică federală, organele centrale ale conducerii de stat fiind Adunarea federală (parlamentul) — formată din două camere —, Consiliul naţional (în care sînt aleşi reprezentanţii întregii populaţii) şi Consiliul federal (din care fac parte reprezentanţii cantoanelor) ; Consiliul naţional alege consiliul federal ca organ executiv.

*** Constituţia din 1946 statornicea în această privinţă următoarea ordine ierarhică : parlamentul, Consiliul economic şi social, preşedintele republicii, Consiliul de Miniştri.

legilor, ceea ce dă posibilitatea evitării dezbaterii lor pe articole, iar pentru exprimarea votului de neîncredere în guvern este stabilită o procedură complicată. Președintele republicii are dreptul să dizolve parlamentul; unul dintre articolele constituției prevede posibilitatea acordării de împuterniciri excepționale președintelui în anumite condiții care nu sînt precis definite.

În condițiile dominației monopolurilor, cadrul democrației tradiționale devine uneori prea îngust pentru promovarea și realizarea scopurilor acesteia, iar mecanismul parlamentar incomod. După cum s-a arătat, puterea este exercitată prin diferite verigi care au o anumită autonomie, dar rolul hotărîtor, atribuția de decizie în principalele probleme se concentrează, în ultima analiză, tot mai mult în sfera celor ce reprezintă interesele burgheziei monopoliste și uneori în mîinile unei singure persoane. Organele directe ale funcției represive — armata, poliția, justiția etc. — sînt nemijlocit puse în slujba burgheziei, reprezintă elementele pe care se sprijină întreaga politică. În schimb organele reprezentative, fiind dependente de votul alegătorilor, sînt supuse — într-o măsură sau alta — presiunii acestora, și în condițiile unui avînt al luptei democratice și revoluționare pot deveni mai puțin ferme în apărarea intereselor marilor monopoluri. Totodată, procedeele parlamentare, activitatea deputaților — care aparțin diferitelor partide politice — implică o anumită publicitate în jurul vieții politice și uneori, uzînd de prerogativele sale — de multe ori sub presiunea opiniei publice —, parlamentul poate zădărnici unele măsuri preconizate de puterea executivă. De asemenea, funcționarea mecanismului parlamentar necesită oarecare timp pentru adoptarea deciziilor, fapt ce nu convine burgheziei monopoliste, care dorește măsuri energice, operative și eficace pentru promovarea intereselor sale. Aceasta explică tendința de preponderență a organelor puterii executive și de îngustare a rolului și atribuțiilor organelor reprezentative. Guvernul este tot mai frecvent cel care propune adoptarea unor legi și impune parlamentului votarea lor — uneori chiar prin intervenții manifeste —, ceea ce duce la o anumită încordare în relațiile dintre parlament și guvern. Desigur, este aici, în fond, vorba de două organisme ale unei puteri unice și care în esența lor exprimă dictatura de clasă a burgheziei. În unele țări însă (cum este, de exemplu, cazul Italiei) parlamentul își menține în anumite situații dreptul de control asupra guvernului și îl exercită în mod energic, ceea ce generează conflicte

de interese, mai ales cînd sînt în joc măsuri care, din punctul de vedere al cercurilor guvernamentale, prezintă importanță și urgență.

Aspecte de o deosebită pregnanță privind îngustarea sau știrbirea atribuțiilor organelor reprezentative se întîlnesc în viața politică a Statelor Unite ale Americii. Potrivit prevederilor din Constituția S.U.A., problemele de importanță națională trebuie dezbătute în Congres și în Senat. Or, președinții din ultimii ani ai S.U.A. — și deosebit de concludent este exemplul administrației L. Johnson —, uzînd de prerogativele ce le sînt acordate de asemenea prin Constituție, au împins lucrurile spre o diminuare a rolului organelor reprezentative, adoptînd măsuri care angajează întreaga națiune, fără dezbaterea și aprobarea lor de către aceste foruri. Evidentă este în această privință agresiunea S.U.A. în Vietnam. Pentru declanșarea acestui război, președintele a folosit o aprobare care i-a fost acordată în 1964 cu privire la „incidentele din golful Tonking", dar condițiile și limitele prevăzute atunci au fost de mult depășite, și președintele nu a solicitat noi împuterniciri *.

Numeroase alte aspecte caracteristice vieții politice din S.U.A. scot în evidență metodele prin care monopolurile acționează în acest domeniu. Unul dintre acestea, care tinde tot mai mult să se instituționalizeze, este, de pildă, „lobbysmul" — activitate desfășurată la lumina zilei, avînd sedii și patroni cunoscuți, plătind impozite etc. „Lobbyștii" sînt un fel de mijlocitori care, în schimbul unor sume importante, duc o acțiune de „influențare" a membrilor Congresului pentru a obține votarea sau respingerea unor legi, după cum acestea sînt favorabile sau nu intereselor unor mari corporații. Lobbysmul este încadrat de sociologii burghezi în categoria „grupurilor de presiune", ca și organizațiile patronale, ziarele puse în slujba diferitelor trusturi ș.a., care acționează asupra organelor puterii de stat pentru a determina prevalarea unei cauze sau alteia. Dar acestea nu sînt „cauze" populare; grupurile de presiune — a căror întreținere presupune

* Așa numita „rezoluție Tonking", adoptată de Congresul S.U.A. în 1964, stă la baza escaladării războiului împotriva R.D. Vietnam. Cercetări ulterioare au scos la iveală faptul că incidentele petrecute atunci au fost rezultatul unei provocări americane și mult amplificate, pentru a oferi președintelui posibilitatea de a solicita din partea Congresului împuterniciri speciale privind acțiunile S.U.A. în această zonă geografică.

mari cheltuieli financiare — sînt în realitate instrumente ce acționează în favoarea intereselor capitalului monopolist.

Pentru a ocoli procedeele constituționale și parlamentare, burghezia creează uneori organizații speciale ce funcționează paralel cu organele eligibile ale puterii. Astfel este, de exemplu, în S.U.A., Agenția Centrală de Investigații (C.I.A.), creată în 1947, și care este denumită, semnificativ, „guvernul invizibil". C.I.A. întreprinde uneori imixtiuni directe și brutale, cu încălcarea oricăror uzanțe diplomatice, în politica internă și externă a altor state, organizează lovituri de stat, răstoarnă și instalează guverne în țări dependente de S.U.A. Dar activitatea acestei organizații nu se desfășoară într-o absolută independență. Ea este direct subordonată președintelui S.U.A. și uneori acțiunile ei sînt menite să evite angajarea în mod oficial a guvernului în activități care l-ar putea compromite.

Exercitarea puterii de stat în societatea burgheză prezintă o mare complexitate, implică un mecanism care, prin particularitățile sale, este propriu fiecărei țări. La exercitarea puterii concurează, pe lîngă organele statale constituționale, grupurile monopoliste, șefii de stat — care, așa cum s-a arătat, pot dispune de o relativă independență în acțiuni chiar în virtutea prerogativelor constituționale —, șefii militari etc. Toate aceste forțe reprezintă, în ultimă instanță, puterea capitalului monopolist, atît prin apartenența de clasă a persoanelor care le compun cît și prin acțiunile lor concrete. În S.U.A. se vorbește chiar despre un complex militar-industrial, în mîinile căruia se găsește de fapt puterea reală și a cărui bază o formează împletirea strînsă de interese dintre cercurile marelui capital financiar și cercurile militariste [1].

În condițiile contemporane își păstrează pe deplin valabilitatea cuvintele prin care V. I. Lenin arăta că marii capitaliști nu se mărginesc numai să participe la conducerea directă a treburilor statului, ocupînd funcțiile publice hotărîtoare, ci *„în asociațiile lor, ei discută legile statului, elaborează proiecte, iar guvernul le cere de obicei părerea în toate ocaziile, le supune diferite proiecte și îi roagă să-și facă observațiile"*, iar, la rîndul lor,

[1] Vezi *Silviu Brucan*, „Originile politicii americane", București, Editura științifică, 1968, p. 137 și următoarele.

aceste asociații prezintă guvernului *„... cereri pentru adoptarea unor legi noi și modificarea celor vechi"* [1].

Lupta forțelor progresiste pentru menținerea și dezvoltarea tradițiilor democratice de guvernare prezintă o importanță deosebită, întrucît permite efectuarea unor reforme, obținerea unor compromisuri, satisfacerea într-o anumită măsură a revendicărilor maselor, adoptarea unor acte normative care să apere drepturile și libertățile cetățenești. Problemele teoretice și practice ale funcționării puterii politice ocupă, de aceea, un loc important în preocupările partidelor comuniste și muncitorești din țările capitaliste, care militează consecvent pentru apărarea și lărgirea democrației.

Politica statelor capitaliste prezintă aspecte contradictorii, variate de la o țară la alta, de la o perioadă la alta. Înțelegerea mecanismului de funcționare a fiecărui stat capitalist, a atitudinii și politicii partidului comunist, a celorlalte forțe democratice din țara respectivă necesită o analiză aprofundată, cunoașterea realităților sociale și economice interne, a raportului forțelor de clasă, a specificului și tradițiilor istorice, naționale etc.

Pe acest fundal, ce prezintă o mare diversitate de orientări și tendințe, se pot distinge însă unele trăsături principale comune — eforturile burgheziei de a găsi metode noi, mai subtile, de menținere și consolidare a dominației sale de clasă, încercările de a evita o încordare extremă a antagonismelor sociale, de a atenua uneori contradicțiile prin compromisuri, tendința burgheziei monopoliste de a-și impune propriile sale interese în întreaga activitate politică și economică a statului, de a promova metode antidemocratice de guvernare. Toate contribuie la adîncirea, pe toate planurile vieții sociale, a contradicțiilor dintre interesele majorității covîrșitoare a națiunii și interesele monopolurilor, la crearea unor condiții propice regrupării forțelor progresiste, formării de coaliții și fronturi ale acestora, care să opună o alternativă democratică dominației capitalismului monopolist, pentru o democratizare reală a vieții social-politice, pentru progres social.

[1] *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, București, Editura politică, 1963, ed. a doua, p. 100.

2. CONȚINUTUL ȘI LIMITELE DEMOCRAȚIEI BURGHEZE

Problema democrației ocupă un loc central în gîndirea social-politică contemporană, constituie o principală arenă a luptei ideologice pe plan internațional dintre socialism și capitalism. In general, apărătorii orînduirii capitaliste — corespunzător pozițiilor teoretice și orientării politice ale fiecăruia — afirmă, în forme variate, pretinsa superioritate a regimului politic burghez, ca singur în măsură să realizeze „democrația perfectă", sau, recunoscînd existența unei crize a democrației burgheze, recurg la preconizarea a diverse remedii salvatoare pentru societatea burgheză. In țările capitaliste, clasa muncitoare și partidele ei politice privesc problema democrației într-o strînsă corelație cu întreaga luptă revoluționară, menținerea și lărgirea drepturilor și libertăților democratice, chiar în condițiile capitalismului, reprezentînd o condiție de primă importanță pentru desfășurarea luptei proletariatului și a celorlalți oameni ai muncii.

Democrația — în sensul etimologic al cuvîntului — înseamnă puterea sau domnia poporului *. Din punctul de vedere al ideologiei marxist-leniniste, democrația este, în ultima instanță, o formă a regimului politic. Ea nu poate fi abordată în mod abstract, desprinsă de condițiile sociale și istorice concrete și de evoluția acestor condiții. Democrația are un caracter istoric și de clasă. In istorie a existat o democrație sclavagistă. Există astăzi o democrație burgheză și o democrație socialistă. In fiecare caz, democrația implică un anumit conținut social-istoric, exprimă, prin însăși sfera ei de cuprindere și aplicare, interesele unei anumite — sau ale unor anumite clase sociale, — iar în societatea socialistă exprimă interesele întregului popor. De regulă, ideologii burghezi evită o asemenea abordare a problemei, întrucît ea duce în mod implicit la necesitatea recunoașterii caracterului de clasă al democrației.

Democrația sclavagistă, de exemplu, a constituit o realitate istorică obiectivă. Ea a fost, potrivit esenței de clasă a statului sclavagist, o democrație pentru stăpînii de sclavi, orice răscoală a sclavilor fiind crunt reprimată. Statul posesorilor de sclavi își impunea și exercita dominația de clasă acordînd toate drepturile clasei dominante și lipsind de orice drepturi masa sclavilor, pe care nici nu-i considera ca fiind oameni.

Intîlnim aici o trăsătură esențială comună tipurilor istorice de stat bazate pe existența claselor sociale antagoniste și care reprezintă dictatura unei clase asupra altor clase. Referindu-se la acest aspect, V. I. Lenin scria încă acum cîteva decenii: *„Dictatura nu înseamnă neapărat suprimarea democrației pentru clasa care exercită această dictatură asupra altor clase, dar înseamnă neapărat suprimarea democrației (sau o extrem de substanțială limitare a ei, ceea ce este tot o formă de suprimare) pentru clasa asupra căreia sau împotriva căreia se exercită dictatura"* [1]. Această precizare leninistă contribuie și la înțelegerea unor fenomene din lumea capitalistă contemporană și anume a faptului că în unele țări capitaliste poate avea loc — în forme variate — o restrîngere a drepturilor și libertăților cetățenești pentru masele populare, în timp ce acestea se mențin sau chiar se lărgesc pentru clasa dominantă, pentru burghezie, precum și a faptului că în condițiile chiar ale exercitării unei dictaturi fățișe, sînt menținute unele drepturi și libertăți, dar folosirea lor este de cele mai multe ori rezervată exclusiv burgheziei sau unei părți a acesteia.

---

* „Ințelegerea democrației ca putere a poporului este rațională din punct de vedere istoric numai pentru orînduirea socialistă. *Se poate într-adevăr constata că numai în condițiile orînduirii socialiste pentru prima dată conținutul real al noțiunii de democrație corespunde pe deplin și sensului etimologic al cuvîntului — puterea în întregime aparține poporului"*. (*R. Mihăilescu*, „Democrația și socialismul", București, Editura științifică, 1967, p. 16).

[1] *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 37, București, Editura politică, 1965, ed. a doua, p. 252.

Rezultă, de asemenea, că burghezia își poate exercita dominația printr-un regim care menține anumite drepturi și libertăți cetățenești, consemnate în constituție și în alte acte normative, un anumit sistem de partide politice, o serie de tradiții democratice de care masele sînt atașate.

Din punct de vedere istoric, în comparație cu statul feudal, organizarea politică a societății instaurată de capitalism a reprezentat un pas important pe calea progresului, în mod deosebit în ceea ce privește drepturile și libertățile individuale. Revoluția burgheză a proclamat o serie de libertăți inexistente în feudalism: libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor, egalitatea cetățenilor în fața legii, votul universal, a instaurat parlamentul ca instituție reprezentativă etc. După instaurarea puterii sale, burghezia a acordat o serie de libertăți democratice, avînd însă grijă ca prin măsuri legislative să limiteze aplicarea lor, mai ales a acelora care puteau fi folosite împotriva intereselor ei. Așa a apărut, din punct de vedere istoric, neconcordanța dintre realitate și ceea ce era prevăzut formal în cadrul legislației burgheze.

Democrația burgheză a cunoscut o anumită evoluție, paralelă cu aceea a orînduirii capitaliste, încercînd de fiecare dată să se adapteze noilor condiții, cerințelor lumii moderne. Dar această evoluție, chiar dacă a schimbat multe lucruri în formele de manifestare și aria de extindere a libertăților democratice, nu a afectat conținutul de clasă.

In capitalism, democrația implică, prin însăși natura orînduirii care o generează, anumite limite de clasă bine determinate. Democrație „pură", democrație „pentru toți" și mai cu seamă democrație în înțelesul deplin al cuvîntului, pentru oamenii muncii, în condițiile capitalismului nu există și nu poate să existe. Democrația burgheză rămîne inerent limitată la cadrul orînduirii capitaliste, pe care în nici un caz nu-l poate depăși. Tocmai acest caracter limitat, de clasă este ascuns cu multă grijă de către apologeții societății burgheze.

Pornind de la ideile democratice de libertate și egalitate promovate în perioada de ascensiune a capitalismului, — pe care, de altfel, vîrfurile burgheziei le-au dat de mult uitării — constituțiile burgheze, în majoritatea lor, nu refuză maselor o serie de drepturi și libertăți democratice. In zilele noastre, datorită accentuării fenomenelor contradictorii proprii capitalismului, burghezia este mai interesată decît oricînd să păstreze aparența caracterului democratic al rînduielilor capitaliste. In același timp, creșterea

luptei revoluționare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, pericolul subminării pozițiilor sale dominante determină burghezia să renunțe uneori la orice aparență, să adopte măsuri antidemocratice și represive fățișe. Aceasta are drept urmare — în diferite țări capitaliste — o alternanță de situații, corespunzător, pe de o parte, tendinței burgheziei de restringere a libertăților democratice, iar pe de altă parte, tendinței de dezvoltare a acestora sub presiunea luptei maselor.

Este necesar a preciza — o dată mai mult — că indiferent de formele în care își găsește expresie dominația de clasă a burgheziei, de gradul în care masele pot beneficia de anumite libertăți democratice, deținătorul real al puterii politice rămîne, în ultimă instanță, burghezia și, în primul rînd, marele capital monopolist. Oligarhia financiară joacă un rol de primă importanță în stat, ocupă, direct prin reprezentanții săi sau indirect, prin oamenii săi de încredere, pozițiile-cheie și posturile de conducere în organele guvernamentale și în alte organisme de care depinde adoptarea deciziilor de importanță hotărîtoare pentru întreaga viață economică și social-politică a societății burgheze.

După cel de-al doilea război mondial, în unele țări (Franța, Italia), ca urmare a luptei maselor, au fost adoptate constituții cuprinzînd importante prevederi democratice. De pildă Constituția italiană adoptată în 1948, prevedea, printre altele, că „toți cetățenii sînt egali din punct de vedere social și sînt egali în fața legii fără deosebire de sex, rasă, de limbă, de religie, de opinie politică, de condiție personală și socială" (articolul 3; „republica recunoaște tuturor cetățenilor dreptul la muncă și promovează condițiile care să facă efectiv acest drept" (articolul 4); „toți au dreptul să-și manifeste liber gîndurile prin cuvînt, în scris și prin orice alte mijloace de difuzare" (articolul 18)[1]. Semnificativ este, de asemenea, faptul că în această constituție raporturile economice fac obiectul unui întreg capitol, fiind reglementate durata zilei de lucru, dreptul la odihnă, egalitatea femeilor cu bărbații în ceea ce privește retribuirea muncii, libertatea organizării sindicale, încurajarea cooperativizării etc. Numeroase dintre aceste prevederi nu și-au găsit, din păcate, nici pînă astăzi reflectarea în realitățile societății italiene, aplicarea lor fiind, pe diferite căi, dar sistematic, eludată de către guvernele burgheze care s-au succedat la

[1] „Constituzione della Republica Italiana", anexă la lucrarea lui Giuseppe D'Eufemia Le Constituzioni, Ed. Studium, Roma, 1955.

conducerea țării — inclusiv de cele ale coalițiilor denumite de „centru-stînga".

Constatări asemănătoare pot fi desprinse și din analiza Constituției franceze adoptate în 1946 și din evoluția ei ulterioară. Prevederile cu caracter larg democratic ale acestor constituții reflectau faptul că, în climatul anilor imediat următori celui de-al doilea război mondial cercurile burgheziei monopoliste au fost nevoite să accepte unele concesii de ordin politic, să cedeze parțial pentru a nu pierde totul. Dar, pe măsura consolidării pozițiilor lor economice și politice, aceste cercuri au declanșat o adevărată ofensivă împotriva prevederilor constituționale „prea democratice", au impus guverne „forte", care să le apere hotărît interesele, să restringă libertățile cetățenești, să înăsprească dictatura de clasă a burgheziei. Nu este lipsit de interes că unii teoreticieni burghezi, printre care, de exemplu, H. Kelsen, prezintă acțiunile forțelor reacționare, recrudescența elementelor antidemocratice din perioada respectivă ca un efect al „presiunii mișcării muncitorești" [1]. In consecință, potrivit acestui punct de vedere, clasa muncitoare ar trebui să înțeleagă „necesitatea de a se resemna cu rolul și locul pe care i le atribuie burghezia în viața social-politică, să renunțe la lupta revoluționară pentru a nu tulbura „pașnica" societate burgheză.

De regulă, constituțiile statelor capitaliste prevăd o serie de drepturi și libertăți democratice, dar aplicarea lor este limitată prin numeroase legi, decrete, regulamente etc., care practic îngustează, de multe ori substanțial, sfera aplicării unora dintre aceste prevederi, pun mase importante de cetățeni în afara participării la viața politică și socială *.

Ideologii burghezi abordează, în general, democrația ca o noțiune pur juridică, izolată de bazele ei social-economice și redusă la sfera strictă a vieții politice burgheze (dreptul de a protesta, dreptul de opoziție față de guvern, dreptul de a participa la alegeri, dreptul de organizare etc.), laturi evident importante pentru

[1] *H. Kelsen*. „Democrazie e cultura", Il Mulino, Bologna, 1955, p. 6.

* De exemplu, Constituția Statelor Unite ale Americii prevede dreptul de asociere al cetățenilor, dar în practică, în ultimele două decenii, o serie de acte ale guvernului federal și ale guvernatorilor diferitelor state au dus la știrbirea acestui drept. Sînt concludente în această privință măsurile neconstituționale adoptate împotriva Partidului Comunist din S.U.A. Prin urmare, chiar și atunci cînd legislația burgheză înscrie „de jure" unele drepturi și libertăți democratice, aplicarea și exercitarea lor „de facto" este incompletă, ciuntită.

definirea fizionomiei regimului politic, dar care nu epuizează problema democrației. Garantarea materială a exercitării drepturilor și libertăților democratice este complet ignorată sau cel mult redusă la domeniul strict al enunțărilor legislative. Mulți dintre acești teoreticieni — M. Duverger, R. Aron sau H. Kelsen — susțin ideea că egalitatea situației economice a cetățenilor nu este o condiție esențială în realizarea democrației, deși la unii dintre ei — la M. Duverger, de exemplu — nu lipsesc pozițiile mai realiste, unele accente de critică socială care pun în lumină caracterul limitat al democrației burgheze. R. Aron afirmă categoric: „. . . eu denumesc libertate politică acele libertăți formale care asigură cetățeanului o participare la treburile politice, care îi dau sentimentul că, prin intermediul aleșilor săi, eventual prin opiniile sale, el exercită o influență asupra destinelor colectivității" [1]. Democrația reprezintă, după părerea autorului, doar o concepție referitoare la modul de desemnare a celor ce exercită puterea, — fapt, desigur, important, — dar în felul acesta, voit sau nevoit, este umbrită sau escamotată esența de clasă a democrației burgheze.

In capitalism, inegalitatea economică a oamenilor generează și inegalitatea lor socială. Limitele democrației burgheze sînt determinate, în primul rînd, de existența proprietății private asupra mijloacelor de producție, de relațiile pe care aceasta le generează — relații de exploatare a omului de către om. Posibilitatea folosirii drepturilor, libertăților și instituțiilor democratice burgheze de către masele largi populare rămîne formală, nu numai datorită numeroaselor derogări, restricții și discriminări, înscrise sau nu în legi, dar și datorită faptului că, de multe ori, oamenii muncii, organizațiile lor nu dispun de mijloace materiale care să asigure exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților cetățenești, aceste mijloace fiind deținute de clasele avute.

Formal, în societatea burgheză este proclamată, de regulă libertatea cuvîntului, a presei etc. Teoretic oricine poate edita un ziar, un ziarist poate să scrie despre orice ș.a.m.d. In practică, în unele țări capitaliste presa muncitorească este, într-o formă sau alta, interzisă; editarea unui ziar o poate întreprinde numai cine dispune de fondurile bănești — foarte substanțiale — necesare; ziaristul poate publica, de fapt, numai ceea ce nu contravine vederilor conducerii (consiliului de administra-

[1] *R. Aron*. „Essais sur les libertés", Calman Lévy, Paris, 1965, p. 148—149.

ție), care imprimă orientarea politică a publicației respective. In principalele state capitaliste, presa — inclusiv radioul și televiziunea — este tot mai mult concentrată în cadrul unor trusturi, care o subordonează marelui capital monopolist, impun difuzarea ideilor convenabile acestuia fie direct, în calitatea lor de patroni, — fie indirect, prin subvenții și mai ales prin sistemul de publicitate (al reclamelor), care constituie principala sursă a mijloacelor financiare ale ziarelor și ale altor publicații, ale radioului și televiziunii *. Desigur, în coloanele presei burgheze își găsesc reflectarea divergențele dintre diferite grupuri monopoliste, lupta dintre partidele politice, sînt adoptate poziții critice — uneori realiste — cu privire la politica guvernamentală etc. In esență însă sînt promovate — prin metode variate și, de multe ori, subtile — interesele capitalului și denaturate sau ignorate interesele clasei muncitoare, ale celorlalți oameni ai muncii. Numai cu rare excepții se poate vorbi, în aceste condiții, de o informare obiectivă a opiniei publice. Este semnificativ că multe dintre ziarele, revistele și magazinele burgheze acordă un spațiu preponderent unor fapte neesențiale sau materialelor cu caracter publicitar (reportaje din viața particulară a vedetelor artistice sau sportive, știri senzaționale etc.). Dată fiind amploarea și forța de influențare a acestor canale de informare în societatea modernă, conținutul de idei pe care îl vehiculează are largi implicații sociale și politice. Fenomenul este relevat și de o serie de sociologi burghezi. M. Duverger vorbește, de exemplu, de un proces de apolitizare — el îl numește de „cretinizare" — a publicului.

Limitele democrației burgheze, caracterul ei de clasă se manifestă nu numai în acest important sector, pe care-l constituie informarea opiniei publice, dar și în toate celelalte principale laturi ale vieții sociale. In țările capitaliste este, de pildă, proclamat dreptul la învățătură pentru toți cetățenii, dar realizarea lui cunoaște limitări, unele îngrădiri indirecte care marchează efectele politicii de clasă și în acest domeniu.

* In Anglia, de exemplu, ca urmare a unui intens proces de concentrare desfășurat în perioada de după cel de-al doilea război mondial, întreaga presă este subordonată unor trusturi conduse de doi mari capitaliști — „regi ai presei". Cu unele deosebiri, situația presei și a celorlalte forme de informare a publicului, este asemănătoare în S.U.A. și în alte țări capitaliste

In prezent, implicațiile revoluției științifice și tehnice, exigențele producției moderne impun — obiectiv — tot mai mult educarea, pregătirea și formarea oamenilor — a muncitorilor, a cadrelor tehnice și administrative — ca o condiție primordială a creșterii economice, a progresului. In acest context, ultimii ani au cunoscut în diferite țări capitaliste luări de poziție chiar în rîndurile burgheziei, mișcări de protest — în unele cazuri de amploare deosebită — ale studenților, cadrelor didactice etc. fiind evidențiate în mod deosebit carențele de conținut și de orientare profesională ale sistemului de învățămînt, precum și lipsa de localuri și dotări corespunzătoare, neraționala repartizare teritorială a școlilor de diferite grade etc. Datele statistice publicate de diferiți autori burghezi arată faptul că o foarte mare parte a tinerilor părăsesc — din cauza situației lor materiale — școala după vîrsta de 15 ani, faptul că în rîndurile studenților din multe țări capitaliste procentul fiilor de muncitori și de țărani este extrem de redus. Apartenența de clasă determină, de asemenea, îndreptarea tineretului spre școli mai bune, spre studii superioare *.

Toate acestea sînt realități care determină o preocupare sporită din partea cercurilor guvernante din unele țări capitaliste pentru problemele învățămîntului, căutarea de soluții și acceptarea unor compromisuri, ceea ce reflectă, în același timp, grija burgheziei monopoliste pentru evitarea sau înlăturarea unor rămîneri în urmă în pregătirea cadrelor — și deci a economiei, a competitivității în raport cu alte state capitaliste pe arena mondială, încercarea de a soluționa unele adînci frămîntări sociale interne. Democratizarea reală a învățămîntului, ca și a altor sectoare ale vieții sociale, este frînată de însăși natura orînduirii burgheze. Realiza-

* In Anglia, Franța, R.F.G., Italia, copiii pînă la vîrsta de 13—14 ani sînt
școlarizați în proporție de 90%. După vîrsta de 15 ani însă numai aproximativ
20% își continuă studiile. In Franța, muncitorii, inclusiv muncitorii agricoli,
constituie 56% din populația activă. Dar în instituțiile de învățămînt superior,
studenții proveniți din rîndurile lor reprezintă numai 12,6% (după unele
date fiii de muncitori reprezintă 8,3%, iar cei de muncitori agricoli 0,7%).
Această pondere este în Belgia de 11,5%, în Olanda de 10%, în R.F.G. de 7,5%.
In Anglia, învățămîntul de stat și cel particular funcționează paralel. Școlile
particulare — de diferite grade — sînt în general mai bine organizate și dotate, asigură o pregătire mai bună. Frecventarea lor cere însă cheltuieli mari,
care depășesc, de regulă, posibilitățile oamenilor muncii, care, în marea majoritate, sînt nevoiți a-și îndrepta copiii spre școlile de stat, unde sînt pregătiți,
în condiții mai puțin satisfăcătoare, pentru o anumită profesie, fiindu-le în cele
mai multe cazuri închis drumul spre studii superioare.

rea ei în interesul întregii societăţi este condiţionată de schimbări radicale în caracterul de clasă al puterii politice, de modificări structurale în ansamblul vieţii sociale.

Delimitările de clasă ale democraţiei burgheze îşi găsesc, în mod firesc, o expresie pregnantă în domeniul relaţiilor şi luptei politice. In principalele state burgheze există anumite libertăţi tradiţionale, în cadrul cărora s-au constituit şi s-au dezvoltat partidele politice ale clasei muncitoare, organizaţiile muncitoreşti şi democratice. Dar, în virtutea aceloraşi „libertăţi", în multe ţări capitaliste partidul comunist a fost pus în afara legii, sînt adoptate măsuri antimuncitoreşti şi antidemocratice. In acelaşi timp, s-au constituit şi organizaţii de extremă dreaptă — unele de tip fascist, — care se bucură de sprijinul cercurilor reacţionare şi îşi fac un punct de program din lichidarea libertăţilor democratice. Nu sînt rare cazurile cînd poliţia intervine pentru a reprima forţele progresiste şi pentru a apăra desfăşurarea unor mitinguri sau întruniri ale organizaţiilor reacţionare. Impotriva unor asemenea situaţii, au loc tot mai puternice acţiuni de protest ale forţelor democratice, progresiste din ţările capitaliste respective, sînt organizate mişcări care activează pentru repunerea în legalitate a partidului comunist, restabilirea şi respectarea libertăţilor cetăţeneşti, pentru o reală democratizare a vieţii social-politice.

Apologeţii capitalismului prezintă ca o latură a democraţiei burgheze faptul că masele au libertatea de a protesta, de a critica guvernul, oamenii politici etc. In fapt, însă guvernul nu ţine seama aproape niciodată de părerile maselor, iar cînd demonstraţiile populare capătă un caracter mai accentuat, nu ezită să treacă la măsuri de brutală represiune.

Burghezia a proclamat în perioada ei de ascensiune, printre alte idei, şi lozinca dreptului de vot universal, ca un mijloc de manifestare a voinţei maselor, de luptă împotriva privilegiilor politice ale nobilimii feudale. Dar caracterul de instrument al consolidării puterii politice a burgheziei, imprimat încă de la început drepturilor electorale, a cunoscut în evoluţia sa o continuă accentuare. In diferite state capitaliste, legile electorale cuprind prevederi care, direct sau indirect, restring şi în această privinţă accesul la viaţa politică a unor importante categorii sociale (femei, militari, o parte a tineretului etc.). Prezentarea de candidaturi în alegeri este, în unele ţări (în S.U.A., în Anglia), condiţionată de depunerea prealabilă — drept cauţiune — a unor importante sume de bani, precum şi de dovada că cel în cauză dispune de fondurile

necesare susţinerii campaniei electorale, ceea ce constituie, de fapt, forme indirecte de discriminare politică. In Elveţia este de mulţi ani dezbătută problema acordării dreptului de vot femeilor, care, în unele cantoane, încă nu se bucură de acest drept. De o deosebită evidenţă este din acest punct de vedere situaţia din Statele Unite ale Americii, unde dreptul de vot este îngrădit de existenţa a peste 50 de censuri (de avere, de domiciliu etc.). In 29 de state ale S.U.A., sînt lipsiţi de drepturi electorale cei aflaţi în rîndurile armatei, iar în 19 state este legiferat censul neştiinţei de carte; în 7 state din sudul S.U.A., exercitarea dreptului de vot este condiţionată de plata unei taxe electorale. In numeroase state, mai ales din sud, negrii, deşi prin lege le este acordat dreptul de vot, nu pot vota din cauza terorii exercitate de elementele rasiste, extremiste. Legile federale antisegregaţioniste n-au reuşit să impună tuturor statelor din S.U.A. recunoaşterea acestui drept, deşi de aproape 100 de ani congresul american a adoptat o lege în acest sens (al 15-lea amendament al Constituţiei).

In general, sistemul electoral din statele capitaliste urmăreşte să asigure preponderenţa elementelor burgheze în parlament, să garanteze apărarea intereselor de clasă ale capitaliştilor, ducînd în practică, la îngustarea libertăţilor democratice, la îngrădirea accesului reprezentanţilor oamenilor muncii în organele puterii de stat. Prevederile unor asemenea legi sînt îndreptate, cu precădere, împotriva partidelor comuniste, pentru a împiedica formarea unei majorităţi democratice în organele reprezentative, calculîndu-se chiar — teoretic — procentul de deputaţi comunişti acceptabil pentru regimul politic capitalist. Sociologul Maurice Duverger apreciază, de pildă, că obţinerea, în cadrul alegerilor, de către comunişti a 5—10 % din totalul voturilor nu prezintă pentru burghezie nici un pericol; dacă această pondere se ridică la 20—30%, este necesar a fi luate unele măsuri — împiedicarea comuniştilor de a ocupa posturi de răspundere, neacceptarea lor în guvern sau, în ultimă instanţă, atribuirea unor ministere mai puţin importante. Cînd un partid comunist se apropie însă de punctul de a obţine 50% din totalul voturilor, situaţia ar deveni foarte diferită „... a-l lăsa să acţioneze — scrie el — ar însemna a lichida democraţia". Desigur aici conceptul de „democraţie" este folosit ca sinonim cu cel de „regim politic burghez". In acelaşi timp, autorul arată însă că a interzice partidul comunist înseamnă de asemenea a lichida „democraţia", a instaura un regim făţiş autoritar, deoarece „a suprima un partid comunist puternic

presupune a-l împiedica să acționeze prin sindicate, prin organizații legale, prin alte partide de stînga: pe scurt a instaura un imens sistem de represiune și de interdicție împotriva a jumătate din cetățenii țării"[1].

Este evident că teama de evoluția situației politice spre o democrație reală, spre o participare efectivă la putere a clasei muncitoare și a celorlalte categorii de oameni ai muncii, determină burghezia să adopte măsuri menite să bareze, pe cît posibil, pătrunderea în parlament a reprezentanților partidului comunist, folosind în acest scop toate mijloacele, inclusiv falsificarea rezultatelor electorale, a voinței alegătorilor. In unele țări, legile electorale cuprind dispoziții care favorizează în mod vădit partidul aflat la putere, ajungîndu-se la situația paradoxală cînd pentru a fi ales un deputat al partidului comunist să aibă nevoie de un număr de voturi de două sau trei ori mai mare decît un deputat al partidului „majoritar".

Sistemul electoral existent în țările capitaliste este înfățișat de ideologii burghezi drept un mecanism cu ajutorul căruia națiunea își desemnează reprezentanții chemați să conducă, în numele ei, treburile statului, ale societății. In realitate, deși în numeroase țări capitaliste, clasa muncitoare, ceilalți oameni ai muncii, învingînd greutățile, își aleg deputații lor, în parlamentele burgheze majoritatea — de regulă covîrșitoare — o formează reprezentanții claselor exploatatoare. Ei sînt impuși unor categorii de alegători printr-un foarte abil sistem de propagandă, folosit atît pentru justificarea măsurilor de restrîngere a democrației, cît și ca diversiune pentru a abate atenția maselor de la problemele sociale și economice primordiale, pentru a le menține sub influența politică și ideologică a burgheziei. Apărarea proprietății private este prezentată ca o condiție fundamentală a apărării „ordinii" și „democrației", categorii populare uneori importante fiind astfel determinate să creadă că interesele lor sînt dependente sau chiar se identifică cu interesele marilor monopoluri. De asemenea banii, constituind un mijloc de mare forță în mîna oamenilor politici din lumea capitalistă, reprezintă — după cum constată chiar unii sociologi burghezi — arma politică cea mai puternică în societatea occidentală contemporană[2].

[1] Vezi *M. Duverger*: „Sociologie politique", Paris, P.U.F., 1967, p. 286—287.
[2] Vezi *M. Duverger*, op. cit., p. 253—255.

Desfășurarea campaniilor electorale în Statele Unite — ca și în alte țări capitaliste — necesită fonduri foarte mari, pe care candidații partidelor burgheze le realizează, de obicei, din donații ale unor persoane particulare, de fapt prin subvenții alocate de marile monopoluri.

Finanțînd campania partidelor politice în alegeri, diferitele grupuri monopoliste își creează posibilitatea de a exercita presiuni asupra celor aleși, își asigură promovarea intereselor de către guvern, de către deputați în parlament *.

In lupta politică, de multe ori ascuțită, care se desfășoară în campaniile electorale, exponenții partidelor burgheze recurg la toate mijloacele pentru a-și masca adevăratele scopuri, prezintă programe „radicale", fac risipă de declarații demagogice, promit reforme și măsuri în favoarea maselor, care, odată partidul respectiv ajuns la putere, se dovedesc irealizabile în condițiile capitalismului sau sînt, pur și simplu, date uitării. Așa cum arăta V. I. Lenin, *„toată lumea știe că, pretutindeni și întotdeauna, politicienii burghezi vin în fața poporului cu tot felul de lozinci, programe și platforme menite să-l înșele. Intotdeauna, și mai ales înainte de alegeri, politicienii burghezi își zic liberali, progresiști, democrați sau chiar radical-socialiști numai pentru a capta voturi și a amăgi poporul. Acesta este, fără îndoială, un fenomen general în toate țările capitaliste. De aceea Marx și Engels vorbesc chiar despre deputații burghezi ... care reprezintă și calcă în picioare poporul în parlament"*[1].

In sistemul politic al statului capitalist, alegerile au rolul de a desemna partidul sau coaliția de partide care urmează să exercite puterea în perioada următorilor cîțiva ani. Deosebirile de pro-

* In S.U.A. există legi care interzic corporațiilor destinarea de fonduri în scopuri electorale și care limitează donațiile unei persoane la suma de 5 000 de dolari. Fiecare candidat este, de asemenea, obligat să prezinte rapoarte publice asupra surselor financiare și asupra destinației fondurilor în cadrul campaniei electorale. In practică asemenea rapoarte apar foarte rar în presă, iar limitarea sumelor poate fi cu ușurință ocolită, marii monopoliști făcînd aceste donații ca persoane particulare sau prin intermediul funcționarilor superiori ai firmei respective. In Franța, organizațiile patronale alocă direct fonduri candidatului preferat sau, în alte cazuri, patronatul organizează o „casă" comună care colectează fondurile donate de diferite societăți și apoi le distribuie potrivit înțelegerii intervenite. Evident, acest sistem este camuflat prin metode variate, practicat în numele unor asociații culturale, de studii etc.

[1] *V. I. Lenin*. Opere complete, vol. 14, București, Editura politică, 1963, ed. a doua, p. 145—146.

gram pe care acestea le prezintă sînt în multe cazuri neînsemnate. Ele reflectă totuși pozițiile deosebite și divergențele de interese dintre diferitele grupuri ale burgheziei, deși se reduc de obicei la enunțarea unor obiective vagi. Desigur, nu sînt excluse nici momentele de criză care intervin uneori, nici unele tendințe mai realiste, mai moderate sau, dimpotrivă, mai accentuat de dreapta, orientate spre instaurarea unui regim autoritar. Succesiunea de guverne nu determină modificări în conținutul puterii, schimbări ale regimului politic — care rămîn expresia intereselor de clasă ale burgheziei monopoliste *.

În acest climat al vieții politice burgheze, partidele comuniste aduc un suflu nou, angajează dialogul în jurul unor probleme sociale de vitală însemnătate, prezintă programe fundamentate, constructive, preconizează măsuri social-economice și politice care corespund intereselor celor ce muncesc, intereselor întregii societăți. Înfruntînd măsurile represive sau discriminatorii ale burgheziei, precum și o serie de greutăți obiective, comuniștii exercită o influență politică tot mai puternică asupra societății, determină importante deplasări în conștiința unor largi categorii sociale.

Unii teoreticieni burghezi încearcă să explice această realitate prin factori de natură „tehnică", cum de ar fi, de pildă, faptul că partidele comuniste sînt cel mai bine organizate dintre toate partidele politice. Desigur, organizarea dă comuniștilor o deosebită forță și o mare capacitate de acțiune, este o principală condiție a eficienței luptei lor. De altfel, în fond, organizarea nu este un factor „tehnic", ci prin excelență politic. Dar succesele partidelor comuniste, rolul și influența lor, nu numai în campaniile electorale, ci în ansamblul vieții societății, nu se explică prin acest unic factor. Ele se datoresc liniei lor politice generale juste, apărării consecvente a intereselor sociale și naționale ale poporului; ele sînt o expresie a procesului tot mai accentuat de conștientizare în rîndul unor largi mase populare, care înțeleg tot mai limpede că năzuințele lor nu-și pot găsi o satisfacere deplină în cadrul rînduielilor capitalismului.

* Bazele regimului capitalist rămîn neschimbate și în cazul participării la coalițiile guvernamentale a unor partide social-democrate sau al venirii la putere a acestora din urmă. Este semnificativ, de exemplu, faptul că partidul laburist din Anglia, aflat la putere, a abandonat unele dintre principalele puncte ale programului prezentat în campania electorală, a adoptat măsuri îndreptate împotriva drepturilor și intereselor clasei muncitoare (limitarea dreptului la grevă, înghețarea salariilor etc.).

Aspectele analizate pînă acum s-au referit la una din laturile esențiale ale vieții social-politice, și anume la relațiile cetățenilor cu puterea politică, cu statul. Este semnificativ că sociologii și juriștii burghezi prezintă — aproape fără excepție — drept definitorie pentru conceptul de „putere politică" relația de subordonare dintre conducători și conduși, fără a lua nici un moment în considerare și relația inversă — a participării cetățenilor la exercitarea puterii — decît sub forma instituțiilor politice reprezentative despre care s-a vorbit mai înainte. Această concepție transpusă asupra altei laturi esențiale a vieții sociale — sfera economicului —, asupra relațiilor dintre muncitori și patroni (dintre „partenerii sociali" — eufemism folosit frecvent în literatura occidentală) exprimă una dintre cele mai pregnante limite pe care natura capitalismului, legile sale proprii o imprimă democrației burgheze. Aceasta se referă la relațiile cetățeanului cu autoritatea la locul său de muncă, cu cei ce conduc procesul de producție, indiferent dacă proprietarul este individual sau colectiv (întreprindere proprietate particulară, mixtă sau de stat). Producția modernă constituie în viața individului nu numai un mijloc de a-și asigura existența, ci și factorul care antrenează în modul cel mai direct integrarea lui socială. Raporturile dintre oameni în procesul de producție, dintre muncitori și patroni sau reprezentanții acestora — cadrele tehnice și administrative de conducere — nu se rezumă la sfera relațiilor de producție, ci au, în același timp, implicații sociale largi, oferă terenul stabilirii unor raporturi de conlucrare, în forme mai mult sau mai puțin democratice, sau al unui regim autoritar, de dictat *.

În capitalism, datorită însuși sistemului de organizare și funcționare a producției, puterea de decizie aparține celor ce stăpînesc mijloacele de producție — care o exercită personal sau prin reprezentanții lor —, muncitorii fiind excluși din sfera acestei activități. Investițiile, producția și repartiția, problemele privind salarizarea, asigurările sociale, angajările și concedierile etc. alcătuiesc obiectul unor decizii economice, cu profunde și multilaterale implicații sociale, asupra adoptării cărora cei chemați să le transpună în practică și care vor suporta în primul rînd conse-

* Aceste raporturi constituie în societatea burgheză aria vehiculării variatelor teorii, mai vechi sau mai recente, ale „relațiilor umane" și „paternalismului", ale „capitalismului popular" și ale transformării muncitorilor în „acționari" etc., teorii de care nu este locul să ne ocupăm aici.

cinţele acestor decizii nu au nici o posibilitate să-şi exercite influenţa decît numai în cazuri foarte rare şi în mod cu totul formal.

Caracterul unilateral al adoptării deciziilor în domeniul economiei — atît pe plan local, în fiecare întreprindere, cît şi pe ansamblul societăţii burgheze — vădeşte, pe de o parte, esenţa nedemocratică a acestei orînduiri sociale, iar pe de altă parte constituie terenul pe care masele resimt în modul cel mai direct dominaţia asupritoare a capitalului monopolist, care promovează primordial şi consecvent propriile sale interese înguste de clasă, trece pe ultimul plan sau ignorează total năzuinţele celor ce muncesc, interesele întregii societăţi. Problema a generat multe controverse în lumea capitalistă, dezbateri teoretice asupra raportului dintre democraţie şi tehnocraţie. Mulţi autori occidentali văd în sporirea autorităţii şi a puterii de decizie a tehnocraţilor un pericol pentru democraţie, deoarece specialiştii cărora le este atribuită rezolvarea principalelor probleme economice ar recurge la soluţii ce trec cu vederea considerentele umane, sociale şi politice. Ideologii burghezi caută însă să evite totodată analiza caracterului de clasă al acestei tehnocraţii şi al deciziilor pe care ea le adoptă. Raymond Boisdé susţine, de exemplu, că în prezent societatea franceză nu mai este condusă de cele „200 de familii de monopolişti", ci de cei ce posedă cunoştinţe tehnice şi organizatorice. Apartenenţa la familiile bogate — scrie acest autor — prezintă importanţă numai în măsura în care creează posibilitatea unei temeinice pregătiri profesionale de specialitate, aceasta fiind „cheia oricărei puteri reale în societatea noastră modernă"[1]. Aceste afirmaţii cuprind unele idei realiste, dar, din punct de vedere social-politic, „cheia" problemei este alta. Tehnocraţia, indiferent de provenienţa ei socială — în cea mai mare parte provine din rîndurile claselor avute —, nu adoptă, şi în condiţiile societăţii burgheze nici nu ar putea să adopte, decizii în afara intereselor capitalului monopolist. Prin promovarea tehnocraţiei, monopolurile, urmăresc tocmai realizarea politicii lor economice, impunerea propriei lor voinţe şi îndepărtarea maselor de la orice acces la deciziile economice.

Participarea maselor la adoptarea deciziilor de hotărîtoare importanţă economică depăşeşte cu mult cadrul unor dispute teoretice şi constituie, în ţările capitaliste dezvoltate, arena unor ascuţite forme ale luptei de clasă, a înfruntării dintre muncitori

---

[1] *Raymond Boisdé* „Democraţie et tehnocraţie", PLON, Paris, 1964, p. 43.

şi monopoluri, iar în întreprinderile din sectorul public a înfruntării directe cu statul capitalist. Fără a renunţa la cererile privind salarizarea, diminuarea ritmului şi a timpului de lucru etc., acţiunile muncitoreşti promovează tot mai accentuat în ultimii ani revendicări care privesc participarea la gestiunea întreprinderilor şi a securităţii sociale, extinderea atribuţiilor comitetelor de întreprindere, planificarea democrată a economiei etc., împotriva dominaţiei atotputernice a monopolurilor, pentru lărgirea drepturilor politice şi economice ale celor ce muncesc.

Partidele comuniste şi muncitoreşti, precum şi alte organizaţii şi grupări democratice — în unele cazuri chiar şi oameni politici burghezi — se pronunţă pentru democratizarea organismelor care adoptă decizii economice, pentru accesul reprezentanţilor organizaţiilor sindicale la activitatea consiliilor de administraţie ale întreprinderilor, a organelor statale de planificare. Se emit propuneri menite să contribuie la democratizarea planificării economice, la accesul reprezentanţilor maselor la adoptarea direcţiilor de plan şi includerea unor prevederi care să reflecte interesele oamenilor muncii. Se cere, de asemenea, lărgirea atribuţiilor comisiilor parlamentare, astfel încît acestea să dispună de posibilitatea reală de a studia şi a alege dintre diferitele variante ale soluţiilor propuse de tehnicieni în problemele economice.

*
* *

Caracterul de clasă şi limitele democraţiei burgheze sînt resimţite, în ţările capitaliste, de majoritatea covîrşitoare a naţiunii, se manifestă în toate sectoarele activităţii sociale, în viaţa politică, economică, culturală. Implicaţiile profunde pe care acestea le generează sînt relevate nu numai de adversarii capitalismului, ci şi de acei teoreticieni care, rămînînd apărători ai societăţii burgheze, nu pot trece cu vederea realităţile, tarele structurale negative ale acestei orînduiri sociale. Sociologul Maurice Duverger — citat şi mai înainte — recunoaşte drept justificată critica marxistă a „libertăţii" în societatea burgheză. „Ce este — se întreabă el — libertatea domiciliului pentru cel lipsit de locuinţă sau pentru locatarul unei cocioabe? Ce este libertatea presei dacă condiţiile economice determină ca toate ziarele să

fie în mîna «puterii banului ?» Ce este libertatea gîndirii pentru cei care sînt obligați să lucreze din copilărie pentru a-și cîștiga existența și nu au posibilitatea să primească o instrucție și o educație care să-i învețe să gîndească ?" [1]. Iar Raymond Aron — gînditor la care, de asemenea, s-au făcut anterior referiri și care se situează pe poziții fățiș antimarxiste, anticomuniste — scrie: „... libertatea de a cumpăra mijloace de producție poate fi acordată tuturor, dar niciodată nu se vor folosi toți de această libertate. Ea este o libertate-drept, de care numai unii pot profita și care pentru mulți se traduce prin nonlibertate. Statul, legile intervin pentru a garanta drepturile proprietarilor, pentru a consacra puterea poprietarului X asupra salariaților săi, deci nonlibertatea acestora din urmă în raport cu X in ceea ce privește unele sau altele din actele lor" [1].

Desigur recunoașterile sau unele poziții realiste ale ideologilor burghezi au importanța și semnificația lor care nu pot fi diminuate. Dar limitele democrației burgheze, esența de clasă a statului capitalist, exponent al marilor monopoluri, caracterul antipopular al politicii sale își găsesc cea mai puternică expresie în acțiunile forțelor muncitorești și democratice din țările capitaliste, în starea de nemulțumire și frămîntare manifestată în rîndurile celor mai diferite categorii sociale.

Luptele sociale din lumea capitalistă la care participă, în forme variate muncitorimea, funcționarii, fermierii, studenții, cadrele didactice, alte categorii de salariați sau liber profesioniști, oameni de orientări politice și credințe religioase diferite, asociază revendicările specifice unei categorii sau alteia cu cele care pun în cauză aspectele generale și majore ale societății burgheze contemporane, îmbină revendicările economice cu cele politice, exprimă cu tot mai multă acuitate necesitatea ca fiecare muncitor cu brațele sau cu mintea să înceteze de a mai fi un instrument pasiv în mîinile capitalului monopolist, să devină un participant activ, creator la orientarea și conducerea politică și economică a societății.

[1] *M. Duverger.* „Droit constitutionnel et institutions politiques", P.U.F., Paris, 1961, p. 206.

[2] *Raymond Aron*: Essai sur les libertés, Calman Levy, Paris, 1965, p. 225–226.

Pășind în fruntea maselor, organizînd și conducînd clasa muncitoare, partidele comuniste și muncitorești, pornind de la realitățile concrete ale țării lor, preconizează reforme democratice consecvente, menite să deschidă calea socialismului — instaurării acelei orînduiri sociale, care, desființînd exploatarea și asuprirea omului de către om, creează, pentru prima dată în istorie, condițiile înfăptuirii realei libertăți politice, economice, culturale, ale afirmării depline a personalității și demnității umane în toate domeniile activității sociale.

CUPRINS

Tehnoredactor: PAVEL ELENA

Dat la cules: 18.09.1968. Bun de tipar: 30.10.1968. Apărut 1968. Tiraj 21 000+120 broşate. Hîrtie scris tip I A, 150 g/m², 16/61×86. Coli editoriale 2,925. Coli de tipar 3. A. 18.638. C.Z. pentru bibliotecile mari 330.2(0758). C.Z. pentru bibliotecile mici 330. Plan 2589.F.

Tiparul executat sub comanda nr. 359 la Întreprinderea Poligrafică Banat, Republica Socialistă România.

Lei 1,35

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ
BUCUREŞTI — 1968